O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

АДОЛАТ ҲАР ИШДА ҲАМРОҲИМИЗ ВА ДАСТУРИМИЗ БЎЛСИН!

ИНСОН ва ҚОНУН

2002 йил 13 АВГУСТ сешанба № 32 (288)

Сотувда эркин нархда

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

1996 йилнинг январидан нашр этилади

O`n bir yil avval va bugun

ХАЛҚ ҚАДР ТОПДИ

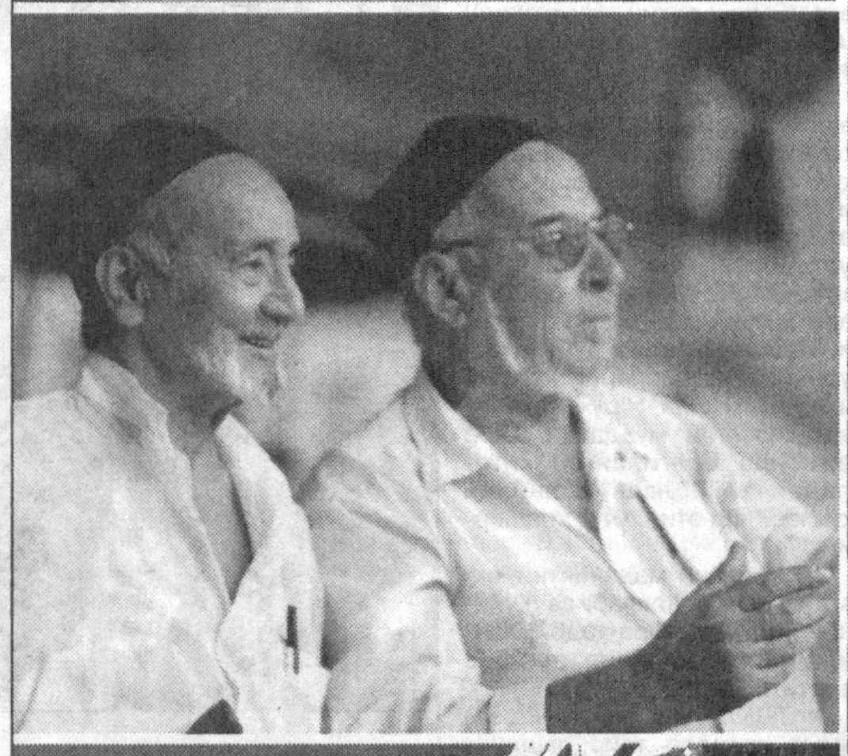

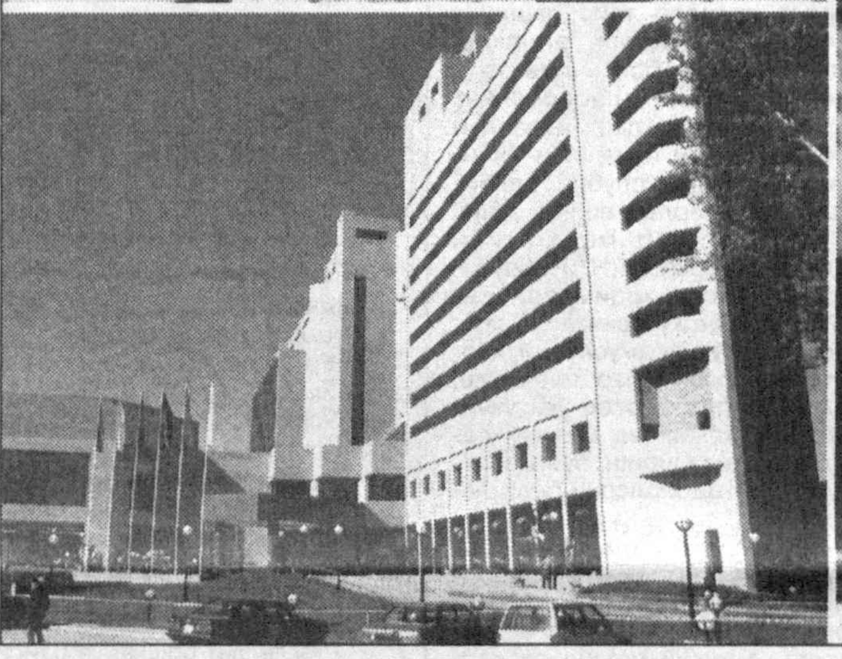

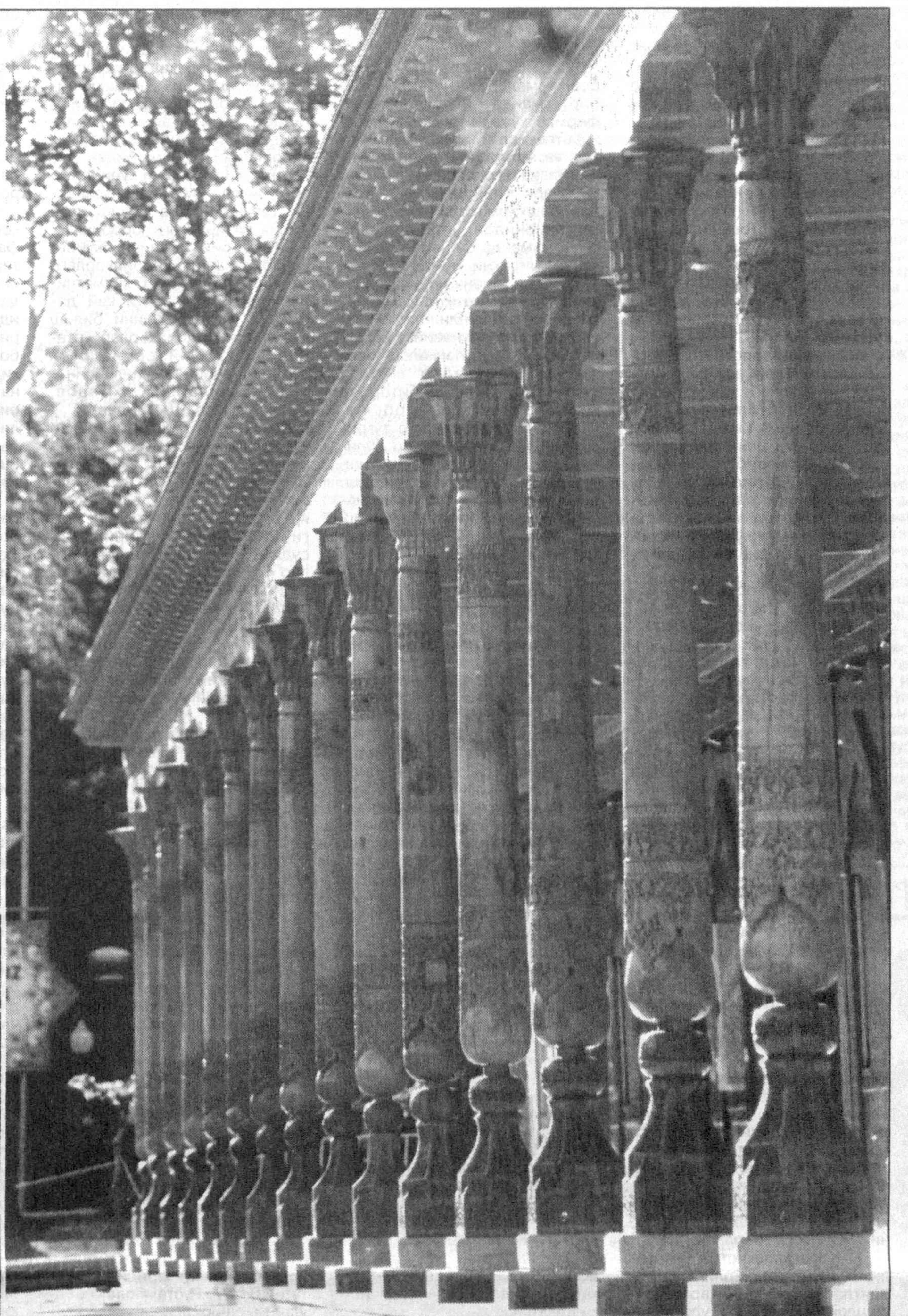

Бу йил ёшим етмиш тўққизга чиқди. Ўтган умрим давомида кўп оғир кунларни бошимдан кечирдим. Иккинчи жаҳон урушига қатнашдим. Ўтган асрнинг ўттизинчи йилларидаги даҳшатли очарчилик, урушдан кейинги қаҳатчилик — бари-барини кўрдим.

Мен бу билан айтмоқчиманки, халқимиз бу ёруғ кунларга ўз-ўзидан етиб келгани йўқ. Балки кўплаб қийинчилик, азоб-уқубатларни бошидан кечириб, фидойи ва мард ўғлонларини қурбон бериб, истиқлолни қўлга киритди.

Кеча халқимиз бошидан кечирган шўро тузуми зўрлик, таҳдид солиш, қўрқитиш асосига қурилган эди. Шунинг учун халқимизнинг кўпминг йиллик қадриятлари оёқости қилинди, топталди, эътиқод эркинлиги бўғиб ташланди. Ахир, куни кеча ўз отаси ёки яқинларининг жанозасига қатнашгани учун қанчадан-қанча раҳбар ходимлар таъқиб қилингани, ҳатто ишдан ҳайдалиб кетганини биламиз. Эҳтимол, бу гаплар бугунги ёш авлод учун афсонадек туюлиши мумкин. Лекин шўро замонида бундан бешбаттар адолатсизликлар содир этилган. Энг ёмони, шаънинг, қадр-қимматинг топталса ҳам бировга дарди ҳол қила олмасдинг. Осмон узоқ, ер қаттиқ эди.

Мен урушдан сўнг ўқитувчилик қилганман. Нафақа ёшига етгунимча мактабда ишладим. Худога шукр, халқимизнинг қадим маданияти, адабиётидан озми-кўпми хабарим бор. Навоий, Бобур, Машраб, Қодирий китобларини ўқиб ўрганганман.

Эсимда, ўша даврда бир куни мактабга «юқори»дан комиссия келди. Мен синф раҳбари эдим. Дарс пайтида текширувчилардан бири ўқувчилардан кеча адабиёт дарсида қайси ёзувчининг ижоди хусусида гапирганимни сўради. Кўрсатма бўйича айтилган ёзувчининг ижодидан сабоқ берганимни билган текширувчи бош қимирлатиб тасдиқлади. Кейин мустақил ўқиш учун қандай китоб ўқишни тавсия қилганимни сўрашди. Ўқувчилардан бири ийманибгина Чўлпон асарларини ўқиётганини айтди. Текширувчи "Буни сенга ким ўқи, деб айтди...", деб сўради. Бола ёлғон гапирмади, тўғрисини сўзлади. Текширувчи ўшанда мени ўқувчиларим кўз ўнгида ҳақорат қилишга тушди. Унинг айтмаган ҳақоратомуз гапи қолмади. Ерга киргизиб юборгудай дўқ-сиёсат қилди. Мен "қўшимча ўқиш учун Чўлпонни танладик, ахир, бу адабиёт дарси-ку?!" дедим ўзимни оқламоқчи бўлиб. Текширувчи гапимни эшитишни хоҳламади.

Бу иш шу билан якун топмади. Эртаси куни мени "РайОНО"га чақиришди. Тушунтириш хати олишди. Фақат уруш қатнашчиси эканлигим боис оғир жазо қўлламади, "ҳайфсан" билан қутилдим.

Хуллас, ўтган кунларни айтаверсам, гап кўп. Яхшиси, бугундан гапирай. Бугун невараларим хорижда ўқишаяпти. Фарзандларим ер олиб, тадбиркорлик қилишаяпти. Энг муҳими, юртимизда иймон-эътиқод қадр топди. Шўро замонида ҳаж сафарига бориш уёқда турсин, бу ҳақда ўйлашга ҳам қўрқардик. Бугун минглаб ҳамюртларимиз ана шундай бахтга муяссар бўлишмоқда.

Кейинги тўрт-беш йил ичида қишлоқ тўла газлаштирилди. Ҳар бир уйда телефон бор. Ўзимизнинг юртимизда ишлаб чиқарилган "Дамас", "Тико", "Нексия"лар Тошкент билан Олмоснинг ўртасини бир қадам қилиб қўйди. Энг муҳими, одамлар ишлашни, ерга эга бўлиб, бойишни ўрганишди. Бугун бизни ҳеч ким камситмайди, сен саводсизсан, деб ҳақорат қилмайди. Ҳозир Олмос қишлоғида 30 минг нафарга яқин аҳоли истиқомат қилади. Мамлакатимиздаги энг катта қишлоқ бу. Одамларимиз тўқ. Бир мавсумда ҳар бир хонадон камида 2-3 миллиондан ортиқ даромад қилади.

Мен ҳар доим Юртбошимизнинг телевидение ва матбуотдаги чиқишларини кузатиб бораман. Бу одам шу элнинг қаддини кўтариш, фарзандларимиз камолини дунёга кўрсатиш, Ватанимизни обод қилиш учун кечани кеча, кундузни кундуз демай меҳнат қилаяпти. Ватандошларимиз сингари дуога қўл очаман: илоё, омон бўлсин! Зеро, халқнинг дуоси ҳар доим одамни қўллайди. Халқ қўллаган инсон асло кам бўлмайди.

Бу йил "Қарияларни қадрлаш йили". Шундан кўринадики, халқимизнинг кексаларга ҳурмат-иззати давлатимиз сиёсати даражасига кўтарилди. Мустақиллик меҳр-оқибат, инсонийлик, янада кучга тўлиб ишлаш имкониятини берди. Шундай экан, ҳозирги авлод жуда бахтли. Илоё, мустақиллигимизга кўз тегмасин.

Рустамали НОРТИЛЛАЕВ,
Чуст тумани, Олмос қишлоғи

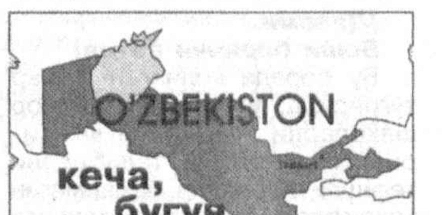

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов 9 август куни Оқсаройда АҚШ Қуролли кучлари Штаб бошлиқлари бирлашган қўмитаси раисининг ўринбосари Питер Пейсни қабул қилди.

* * *

Тошкентдаги муҳташам "Туркистон" саройида Қурувчилар кунига бағишланган байрам тадбири бўлиб ўтди.

* * *

Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Тошкент Ислом университетида "Ислом динида мазҳаблар" мавзуида илмий-назарий анжуман бўлиб ўтди.

* * *

Олий Мажлисда "Ўзбекистон Республикасининг "Суғурта фаолияти тўғрисида"ги Қонуннинг амалга ошириш масалалари" мавзусига бағишланган семинар бўлиб ўтди.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Президентининг "2002 йилнинг 1 сентябридан бошлаб ўқитувчилар ва ўқув юртлари муаллимларининг, илмий ходимларнинг иш ҳақи миқдорларини ошириш тўғрисида"ги Фармони эълон қилинди.

* * *

Нукусда иккинчи чақириқ Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгесининг тўққизинчи сессиси бўлиб ўтди.

* * *

Мамлакатимиз Мустақиллигининг 11 йиллик арафасида Жомбой туманида чехиялик сармоядорлар билан ҳамкорликда "Лаззат-Мева" қўшма корхонаси ишга туширилди.

* * *

Наманган вилояти фавқулодда вазиятлар бошқармаси қошида янги қидирув хизмати ташкил этилди.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ ҲАЙЪАТ МАЖЛИСИ ҚАРОРИДАН КЎЧИРМА

Адлия вазирлигининг 26 июлда бўлиб ўтган кенгайтирилган ҳайъат мажлисида қуйидаги икки масала юзасидан келиб чиқадиган вазифалар кўриб чиқилди.

1. Президент Ислом Каримовнинг 2002 йил 18 июл куни Вазирлар Маҳкамасида **"2002 йилнинг 1 ярим йиллигида Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантириш юзасидан устувор вазифалар ва топшириқларнинг бажарилиши ҳамда долзарб муаммоларнинг ҳал этилиши тўғрисида"**ги маърузасидан келиб чиқадиган адлия идораларининг вазифалари;

2. "Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш миллий дастури"ни амалга ошириш билан боғлиқ Адлия вазирлиги томонидан олиб борилаётган ишлар.

Ҳайъатда қайд қилиндики, адлия идоралари томонидан тадбиркорларни ҳуқуқий ҳимоя қилиш тизимини яратиш, шартномавий муносабатлар ҳамда қонунчиликни такомиллаштириш бўйича ишлар давом эттирилиб, бир қатор ижобий натижаларга эришилган.

Жорий йилнинг ўтган ярим йиллигида тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланаётган шахсларнинг қонуний манфаатларини ҳимоя қилиб, адлия идоралари томонидан судларга жами 4,18 миллиард сўм миқдоридаги 3165 та даъво аризалари киритилган, жойлардаги адлия бошқармаларининг талаби билан 788 нафар айбдор шахслар интизомий жавобгарликка тортилган. Улардан 106 нафари эгаллаб турган лавозимидан озод этилган. "Ишонч телефони" орқали тушган мурожаатлар асосида тадбиркорлик фаолиятига тўсқинлик қилаётган 149 та ноқонуний ҳаракат зудлик билан бартараф этилган, 2163 дан ошиқ аризалар кўриб чиқилиб, уларнинг 906 таси бўйича тадбиркорларнинг бузилган ҳуқуқлари тикланган, қолганлари бўйича эса зарур тушунтириш берилган.

Мавжуд аҳволни чуқурроқ ўрганиш ва тадбиркорликни ривожлантириш бўйича зарур чоралар белгилаб олиш мақсадида Адлия вазирлигининг ходимлари томонидан барча вилоятларда текширишлар ўтказиш амалиёти жорий қилинган. Шунингдек, 27 мингдан ортиқ тадбиркорлар ўртасида социологик сўровлар ўтказилган.

Ўтган ярим йил давомида 42,2 мингдан зиёд ташқи ва ички хўжалик шартномалари қайта туздирилиб, амалдаги қонунчиликка мувофиқлаштирилган. Шартнома мажбуриятлари бажарилмаганлиги сабабли адлия ходимлари ёрдамида 674 миллион сўмлик 836 та талабномалар киритилган.

Шартномавий-ҳуқуқий муносабатларни тартибга солиш мақсадида ҳар бир туманда намунавий ширкат ва фермер хўжаликлари ташкил этишга эришилган. Бу хўжаликларда мунтазам равишда семинарлар ўтказилиб келинмоқда.

Шу билан бирга адлия идораларига юклатилган вазифаларнинг ижроси етарли даражада эмас, айрим адлия идоралари томонидан барча имконият ва ваколатлардан тўла ҳамда самарали фойдаланмаслик, топшириқларга эътиборсизлик билан қараш ҳолатлари мавжуд. Жойлардаги баъзи адлия бошқармалари томонидан эса Адлия вазирлигининг вилоят ҳокимлигига киритилган тақдимномаларнинг ижросини тўла таъминланишида қатъиятсизлик ва муросасозлик ҳолатлари учраб турибди.

Ҳанузгача турли идоралар томонидан тадбиркорларни сарсон қилиш ва таъмагирлик ҳолатлари давом этмоқда. Ўтказилган таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, суистеъмоллик ва қонунбузарликлар аксарият ҳолларда, тадбиркорларни рўйхатдан ўтказиш, уларга лицензия бериш, ер ажратиш, кредит бериш, улар фаолиятини текшириш, шунингдек ҳисоботлар қабул қилиш ҳамда хусусийлаштириш ва божхона расмийлаштируви жараёнларида ва бошқа ҳолатларда йўл қўйилмоқда. Айниқса, тадбиркорларнинг маблағларини ноқонуний равишда, тазйиқ ўтказиш йўли билан ҳар хил тадбирларга жалб қилиш ҳолатларига барҳам берилгани йўқ.

Кун тартибидаги иккинчи масала юзасидан Олий Мажлис томонидан қабул қилинган **"Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш миллий дастури"**, Вазирлар Маҳкамасининг **"Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш миллий дастурини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"**ги қарори, Президентимизнинг 2001 йил 4 январдаги **"Ўзбекистон Республикаси Конституциясини ўрганишни ташкил этиш тўғрисида"**ги Фармойиши ва Олий Мажлис қўмиталарининг 2001 йил 3 июл ҳамда 2002 йил 12 июл қўшма мажлисларида қабул қилинган қарорлар асосида Адлия вазирлиги томонидан тегишли дастур ва режалар ишлаб чиқилиб, аҳолининг ҳуқуқий маданиятини ошириш бўйича зарур чора-тадбирлар амалга оширилаётганлиги таъкидланди.

Адлия идоралари ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари, туман ва шаҳар ҳокимликлари, жамоат ташкилотлари ва ўқув муассасалари жамоалари билан ҳамкорликда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш муаммоларига бағишланган 36 та илмий-амалий конференция, 284 та семинар, 11764 давра суҳбатлари, 10742 та тушунтириш маърузалари ўтказилган, марказий ва маҳаллий телевиденияда 11815 та, радиода 1118 та кўрсатув ва эшиттиришлар тайёрланган, марказий ва маҳаллий газеталарда 2419 та мақола, марказий журналларда 742 та, 42 та дарслик, ўқув қўлланмалар ва ҳуқуқий адабиётлар чоп этилган.

Лекин ҳайъатда асосий эътиборни кўрсатгичларга эмас, балки олиб борилаётган тарғибот ишларининг таъсирчанлигини ошириш, фуқароларга қонунларнинг ишлашини кўрсатиш, уларнинг ислоҳотларга бўлган ишончини кучайтиришга қаратиш лозимлиги кўрсатиб ўтилди.

Шунингдек, қабул қилинган қонунлар талабини аҳолига етказиш, фуқаролар ва мансабдор шахслар томонидан бажарилишини таъминлаш, ҳуқуқий маданиятни юксалтириш билан боғлиқ ҳамкорликда ўтказиладиган тарғибот ишларининг режасини ишлаб чиқиш зарурлиги қайд этилди.

Адлия идораларининг тадбиркорларни ҳуқуқини ҳимоя қилиш бўйича олиб борилаётган фаолияти самарадорлигини ошириш ҳамда **"Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш миллий дастури"**да кўрсатилган талабларни амалга ошириш мақсадида кун тартибидаги масалалар юзасидан Адлия вазирлиги ҳайъати

ҚАРОР ҚИЛАДИ:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг **"2002 йилнинг I ярим йиллигида Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантириш юзасидан устувор вазифалар ва топшириқларнинг бажарилиши ҳамда долзарб муаммоларнинг ҳал этилиши тўғрисида"**ги маърузасидаги кўрсатмалар ижро учун қабул қилинсин.

2. Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги (Д.Холмуратов), Андижон (Р.Имомов), Хоразм (О.Каримов) вилоятлари ва Тошкент шаҳар (Н. Зокиров) адлия бошқармалари фаолиятида киритилган тақдимномалар ижросини назорат қилмаслик, уларнинг ижросини ўз вақтида таъминламаган шахсларга нисбатан қатъий чораларни қўлламаслик, тадбиркорлик фаолиятига тўсқинлик қилаётган ҳокимлик ва бошқа давлат идораларининг ноқонуний ҳаракатлари юзасидан қатъий талаб қўймаслик ҳолатлари мавжудлиги кўрсатиб ўтилсин ва бу борада қатъий чора-тадбирлар белгиланиши юклатилсин.

2.1. Тошкент шаҳар адлия бошқармаси (Н. Зокиров):

Тошкент шаҳар ҳокимлигига киритилган тақдимноманинг тўлиқ ижро этилишини таъминласин ва унинг натижалари бўйича бир ой муддатда ахборот берсин.

"Чорванаслхизмат" корхонаси раҳбарининг аризасини кўришда сансоларликка солинганлиги хусусида хизмат текшируви ўтказиб, бир ҳафта муддатда маълумот берсин.

2.2. Адлия вазирлигининг марказий аппарат бошқарма бошлиқларига, Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазири, вилоятлар ва Тошкент шаҳар адлия бошқарма бошлиқларига, уларнинг Адлия вазирлиги ва жойлардаги адлия бошқармалари томонидан киритилган тақдимномаларнинг ҳар бир банди сўзсиз ижро этилиши, бу масалада асло муросасозлик ёки сусткашликка йўл қўйиб бўлмаслигига шахсан масъул эканликлари кўрсатиб ўтилсин.

3. Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги (Д. Холмуратов), Наманган (Э. Иноятов), Қашқадарё (Ғ. Сафаров), Жиззах (Х. Йўлдошев), Навоий (А. Холмўминов) вилоятлари ва айниқса, Тошкент шаҳар адлия бошқармалари (Н. Зокиров) тадбиркорларнинг ҳуқуқини ҳимоя қилиб, судларга даъво аризалари киритиш ва уларга етказилган моддий ва маънавий зарарларни бевосита айбдор мансабдор шахсларнинг чўнтагидан ундириш бўйича ишлар суст даражада амалга оширилганлиги кўрсатиб ўтилсин ва бу борадаги ишлар кучайтирилиши талаб қилинсин.

3.1. Навоий вилояти адлия бошқармаси (А.Холмўминов) Адлия вазирлиги томонидан вилоят ҳокимлигига киритилган тақдимномада келтирилган тадбиркорларни ноқонуний текшириш ва уларни асоссиз равишда маъмурий жаримага тортиш, солиқ қонунчилигида белгиланган имтиёзларни қўлламаслик, маблағларни ноқонуний равишда жалб этиш ҳоллари бўйича тадбиркорларга етказилган моддий ва маънавий зарарларни ҳокимлик, солиқ ва назорат қилувчи идоралардан ундириш юзасидан судларга даъво аризалари киритиш масаласини кўриб чиқсин ва бу ҳақда бир ой муддатда ахборот берсин.

3.2. Кичик ва ўрта тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилиш бошқармаси (Д. Матрасулов) ва Хўжалик юритувчи субъектлар томонидан шартнома мажбуриятлари бажарилишини назорат қилиш бошқармаси (Ш. Саидов), Бухоро, Фарғона ва Навоий вилоятлари адлия бошқармалари томонидан судларга киритилган, лекин даъво аризаларнинг узоқ муддатлар давомида кўрилмаслик сабабларини аниқласин ва уларнинг кўриб чиқилишини назоратга олсин. Амалга оширилган ишлар тўғрисида мунтазам ахборот бериб борилсин.

3.3. Сирдарё вилоятида (Б.Исоқулов) оила пудратчиларнинг манфаатларини кўзлаб судларга даъво аризалари киритиш ва уларга ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш ишлари, Бухоро вилоятида (Ф.Низомов) фермер хўжаликлари билан тузилаётган шартномавий муносабатларга оид мажбуриятларнинг бажарилишини таъминловчи таъсир чоралари етарлича амалга оширилмаёганлиги кўрсатиб ўтилсин ва бошқарма бошлиқлари бу борадаги ишларни кучайтиришда шахсан масъул эканликлари белгилансин.

4. Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар адлия бошқармалари тадбиркорлик субъектларини назорат қилувчи ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари томонидан ноқонуний аралашувларидан ҳимоя қилиш ишларини кучайтирсин ва бунда қуйидаги йўналишларга асосий эътибор қаратилсин:

— жойларда тадбиркорлар фаолиятини ноқонуний текширишнинг олдини олиш чораларини кўриш, бунинг учун мунтазам равишда текширувчи идораларнинг фаолиятини ўрганиб бориш, **"Текширишларни рўйхатга олиш китоби"** мониторингини олиб бориш, тадбиркорлар билан мулоқотларни кучайтириш;

— Прокуратура, Ички ишлар, Миллий хавфсизлик хизмати ва Давлат солиқ қўмитасининг жойлардаги идоралари билан ҳамкорликда "Муқобил текширувлар ўтказиш" ва "Тадбиркорларни хизмат хоналарига чақириш тартиби" бўйича берилган кўрсатмаларнинг ижросини яна бир марта ўрганиб чиқиб, Адлия вазирлигига икки ой муддатда ахборот бериш;

— ноқонуний текшириш ўтказган айбдор мансабдор шахсларнинг муқаррар жавобгарлигини, айниқса уларнинг мансабидан озод қилинишини, тадбиркорларга етказилган моддий ва маънавий зарарларни судга даъво аризалари киритиб, ноқонуний текшириш ўтказган айбдор мансабдор шахслар чўнтагидан ундириб беришни таъминлаш, агар тадбиркорга жиддий зарар етказилган бўлса, бунга айбдор мансабдор шахсни жиноий жавобгарликка тортиш масаласини тегишли идоралар олдига қўйиш.

(Давоми иккинчи бетда)

Jurnalist surishtiruvi

ЎЗИБЎЛАРЧИЛИК

Бирлашган таҳририятнинг Самарқанддаги мухбирлик бўлимига Ургут туманидаги "Озод" фермер хўжалиги раиси Одил Махқуловдан ариза тушди. Унда, жумладан, шундай дейилган: ***"Туман ҳокимининг 2001 йил 3 мартдаги 154-сонли қарорига асосан "Қорақўтон" чорвачилик ҳиссадорлик жамияти "Озод" фермер хўжалигига айлантирилганди. Аслида ҳиссадорлик жамияти Вазирлар Маҳкамасининг 1993 йил 15 мартдаги 137-сонли, туман ҳокимининг 1993 йил 4 августдаги 209-сонли қарорларига асосан Х. Мўминов номидаги хўжалик ҳудудида ташкил топган. Ўша пайтда "Қорақўтон" ҳиссадорлик жамияти раиси Саидмурод Дўлонов эди. Вазирлар Маҳкамасининг тегишли қарорига асосан ҳар бир шартли мол бош сони учун 0,30 гектардан сувли, 1 гектардан лалми ер майдони ажратилиши керак. Ўтган давр мобайнида фаолият кўрсатиб келаётган жамият ва унинг вориси — "Озод" фермер хўжалигига бир гектар ҳам озуқа майдони ажратилмади. Туман ҳокимлиги, қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармаси, деҳқон-фермер хўжаликлари уюшмаси туман вакиллиги Х. Мўминов номидаги ширкат хўжалиги бошқарувига озуқа майдони ажратиб беришни сўраб қилаётган мурожаатларимиз натижа бермаяпти..."***

Хатнинг давомида фермер хўжалиги раҳбари томонидан 2001 йилнинг 3 мартидан ҳозирга қадар ширкат хўжалиги бошқаруви ва бошқа юқори идораларга ер ажратишда ёрдам сўраб мурожаат қилинган саналар, алоқа хатларининг қайд этилиш рақамлари рўйхати келтирилган. Бундан ташқари, фермер хўжалигининг 2000-2001 йилларда гўшт ва сут ишлаб чиқариш ҳамда сотиш натижалари, 2002 йилнинг биринчи чораги кўрсаткичлари қайд этилган. Рақамлар таҳлили шуни кўрсатадики, фермер хўжалигида гўшт, сут тайёрлаш ва сотиш, чорва моллари бош сонида ўсиш бўлган. Агар 2000 йилда 44,5 тонна сут ишлаб чиқарилган бўлса, 2001 йилда бу кўрсаткич 45 тоннага, гўшт ишлаб чиқариш 2001 йилда аввалги йилдагидан бир минг тўққиз юз килограмм кўп — 13 тоннага етказилган. Чорва моллари туёқ сони бир ярим йил ичида ўттиз икки бошга кўпайиб, 117 бошга етган. Уларнинг 26 боши соғин сигирларни ташкил этади. Бошоқли ва донли экинлар экиш учун ер майдони мавжуд бўлмаса-да, бундай натижага эришиш осон эмаслигини тасаввур қилиш қийин эмас.

Шу фикрлар билан ариза юзасидан фермер хўжалигида бўлдик. Ҳақиқатан ҳам, туман ҳокимининг қарорига асосан чорвачилик ҳиссадорлик жамияти фермер хўжалигига айлантирилган. Мазкур қарорга кўра, фермер хўжалиги Низоми рўйхатга олиниб, унга ширкат хўжалигига қарашли, Қашқадарё вилоятига туташ Севазсой мавзесидан 15 гектар лалми майдон ўттиз йил муддатга ижарага берилган. 40 километр узоқликдаги бу яйлов соғин сигирларни олиб бориб, боқиб келишга имкон бермайди.

— Биз узоқ муддатга ижарага сувли ёки артезиан қудуғи қазиб, сув чиқариш мумкин бўлган 10 гектар лалми ер сўраганмиз, — дейди фермер хўжалиги раиси О. Махқулов. — Жиллақурса, бизга 5 гектар суғориладиган, 5 гектар лалми ер беришса ҳам, майли эди. Аммо талабимиз бир ярим йилдирки, бажарилмаяпти. Ўтган йилнинг 25 октябридан шу йилнинг 25 октябригача бир йил муддатга 12 гектарлик сувли ер майдонига ширкат хўжалиги бошқаруви раиси Ғиёс Аҳтамов билан шартнома тузгандик. Ўшанда раис «ҳозирча бир йил муддатга ижарага олиб туринглар, кейин ер узоқ муддатга сизларники бўлади», деганди. Лекин у сўзининг устидан чиқмади. Шартнома муддати тугашидан беш ой аввал — шу йилнинг май ойида ерни тортиб олиб, ширкат аъзоларига берди. Сабабини сўрасак, сизлар бошқа жойдан ер оласизлар, деди. Биз ерга ишлов берган, ўғитлар билан тўйинтирган, анча-мунча сарф-харажат қилгандик.

Бу гаплардан сўнг ширкат хўжалиги бошқаруви раиси Ғиёс Аҳтамов ҳузурида ҳам бўлдик.

— Ер керак эканми? — дейди раис пичинг оҳангида. — Ана, 25 гектар ҳосилдан бўшаган ерга такрорий экин экиб олсин, бераман.

(Давоми иккинчи бетда)

"ИНСОН ва ҚОНУН"га ЖАВОБ БЕРАДИЛАР

Газетанинг шу йил 16 июл кунги сонида чоп этилган "Тақдимномага ҳожат бор(ми?)" мақоласи вилоят ва Хатирчи туман ҳокимликлари томонидан ўрганиб чиқилди. Мақолада таъкидланганидек, Хатирчи туманидаги Мирзо Улуғбек номидаги қишлоқ хўжалик корхонасини фермер хўжаликларига айлантириш борасида бир қанча хатоликларга йўл қўйилган. Мазкур қишлоқ хўжалик корхонасининг хўжалик-молия фаолияти билан боғлиқ кўрсаткичларни ўрганиб чиқиш ва хўжаликни умумий хатловдан ўтказиш ишлари етарли даражада ташкил этилмаган. Корхонани фермер хўжаликларига айлантириш бўйича тузилган комиссия фаолиятида ҳам камчиликлар борлиги аниқланди.

Шунингдек, талабгор Бахтиёр Турдиевнинг 3-бригададаги 328, 330, 331-контурлардан 30,2 гектар ер майдони олиш учун танловда иштирок этиш бўйича қилган мурожаати акаси ер билан таъминлангани сабабли эътиборсиз қолдирилган. Фермер хўжалигини очиш учун талабгор Файзулла Турдиев 336-контурдаги 18 гектар ерни сўраб танловда қатнашиш учун мурожаат этган бўлса-да, унга "Элибой бобо" фермер хўжалигига қўшимча 328-контурдан 10 гектар ер ажратилган.

Санаб ўтилгани каби камчиликларга йўл қўйгани учун Хатирчи туманидаги масъул раҳбарлар ва комиссия аъзолари огоҳлантирилиб, тегишли кўрсатмалар берилди. Фермер хўжалиги ташкил этиш истагини билдирган фуқароларнинг талабларидан келиб чиққан ҳолда бошқа контурлардаги ерлар учун қайтадан танлов ўткаилиши белгиланди. Қонун бузилиш ҳолларига, хато ва нуқсонларга йўл қўйишнинг олдини олиш мақсадида тегишли чора-тадбирлар ишлаб чиқилди.

Ғ. АЛИЕВ,
Навоий вилоят ҳокими ўринбосари

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ ҲАЙЪАТ МАЖЛИСИ ҚАРОРИДАН КЎЧИРМА

(Давоми. Боши биринчи бетда)

Бу борада қилинган ишлар тўғрисида, шунингдек айбдор шахсларни ишдан четлаштириш тўғрисидаги талабларни тегишли идоралар бажармаган тақдирда Адлия вазирлигига хабар қилинсин.

Юқоридаги масалалар бўйича жавобгарлик бевосита жойлардаги адлия бошқармалари бошлиқлари зиммасига юклатилади.

4.1. Қонун ҳужжатларини туркумлаш ва ҳуқуқий ахборот бошқармаси (А. Тошқулов) йил якунигача **"Текширишларни рўйхатга олиш китоби"**ни 50 минг нусхада чоп этилишини ташкил этсин.

5. Адлия вазирлиги томонидан ўтказилган текширишларда кўплаб қонунбузарлик ҳолатлари аниқланганлигига қарамай Фарғона (Т. Сўпиев), Андижон (Р. Имомов) ва Бухоро (Ф. Низомов) вилоят адлия бошқармалари томонидан биронта ҳам айбдор шахсни маъмурий ёки жиноий жавобгарликка тортиш бўйича таклифлар киритилмаганлиги, Қашқадарё вилояти (Ғ. Сафаров) ва Тошкент шаҳар адлия бошқармаларида (Н. Зокиров) ҳам бу борадаги ишлари сустлиги кўрсатиб ўтилсин ва бундай салбий ҳолатларни бартараф этиш бўйича қатъий чоралар кўриш талаб қилинсин.

5.1. Жойлардаги адлия бошқармалари бошлиқларидан текширишлар натижаси бўйича айбдор мансабдор шахсларга, хусусан мунтазам равишда қонунларни бузаётган ҳокимлик ходимларига нисбатан жиноий жавобгарликкача бўлган чораларни қўллаш тўғрисида таклифлар киритиш бўйича ишларни кучайтириш талаб қилинсин.

Адлия бошқармалари қуйидаги ашаддий қонунбузилишлар аниқланганда зудлик билан айбдор мансабдор шахсларни жиноий жавобгарликка тортиш масаласини талаб қилиб, прокуратура идораларига тегишли тақдимнома билан чиқилишини таъминласин:

– тадбиркорларнинг ариза ва мурожаатларини қасддан кўриб чиқмаслик, уларни сансалорликка солиш;

– тадбиркорларни рўйхатга олиш ва уларга турли рухсатномалар беришда мансаб ваколатини суиистемол қилиб, қонунда белгиланмаган ортиқча ҳужжатлар талаб қилиш ва асоссиз равишда аризани кўриб чиқиш муддатини бузиш;

– тадбиркорларнинг маблағини уларнинг розилигисиз тасарруф қилиб, уларга зарар етказиш;

– ноқонуний текшириш ўтказиб, тадбиркорларнинг фаолиятига асоссиз аралашиш;

– тадбиркорлар томонидан етказиб берилган маҳсулотнинг ҳақини қасддан тўламаслик ва улар устидан зўравонлик қилиш ва бошқа шунга ўхшаш ашаддий қонунбузилишлар.

Бу тақдимномаларнинг нусхаси ва натижаси тўғрисида ёзма ахборот зудлик билан вазирликка етказиб турилсин. Мазкур тақдимномаларни айбдор шахсларга нисбатан суднинг ҳукми чиқиб, суд жараёни телевидиниедан берилгандан сўнггина назоратдан олиниши кўрсатиб ўтилсин.

6. Тадбиркорларнинг маблағини уларнинг розилигисиз жалб қилиш тадбиркорлик субъектларига нисбатан зўравонлик ва ғайриқонуний тарзда аралашиш деб баҳолансин. Бундай конунбузарликларни содир этган мансабдор шахсларни муқаррар жавобгарликка тортилишини таъминлаш ҳамда тадбиркорларга етказилган зарарни ундириб берилишини таъминлаш адлия идораларининг асосий вазифаси эканлиги таъкидлансин.

6.1. Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар адлия бошқармалари тадбиркорлардан олиб қўйилган маблағларни қайтариш чорасини кўрмаётгани, айниқса, Навоий (А. Холмўминов), Фарғона (Т.Сўпиев), Сурхондарё (Ч. Аллаёров), Хоразм (О. Каримов) вилоятлари ва Тошкент шаҳар (Н. Зокиров) адлия бошқармалари бу масалада муросасозликка йўл қўйиб, айбдор шахсларни жавобгарликка тортиш масаласини қўйишмаётгани кўрсатиб ўтилсин.

6.2. Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазири, вилоятлар ва Тошкент шаҳар адлия бошқармаси бошлиқлари тадбиркорларнинг маблағларини жалб қилишга доир аниқланган ҳолатлар бўйича, бу маблағларни қайтариб берилиши ва айбдор мансабдор шахсларни жавобгарликка тортилишини таъминласин ҳамда кўрилган чоралар тўғрисида бир ой муддатда ахборот берсин.

6.3. Адлия бошқармалари прокуратура идоралари билан ҳамкорликда бундай қонунбузарликларга чек қўйиш учун барча чора-тадбирларни кўрсин. Бунинг учун тадбиркорга етказилган зарар суд орқали айбдор мансабдор шахслар, зарур бўлса, шахсан ҳокимлик ходимларининг чўнтагига қаратилиши лозимлиги кўрсатиб ўтилсин. Бундай суд жараёнларини марказий телевидение орқали кўрсатилиши таъминлансин.

Марказий аппаратнинг бошқарма бошлиқлари: Д. Матрасулов, Ш. Саидов ва А.Ирсалиевлар бу масалани алоҳида назоратга олиб, Адлия вазирига мунтазам равишда ахборот бериб борсин.

6.4. Кичик ва ўрта бизнес субъектларини қўллаб-қувватлаш ва қуқуқий ҳимоя қилиш бошқармаси (Д. Матрасулов) бир ой муддатда Республика Прокуратураси билан биргаликда тадбиркорларнинг маблағини ноқонуний жалб қилинишининг олдини олиш ва бу ноқонуний ҳаракатларга нисбатан тегишли чора кўриш бўйича адлия ва прокуратура идораларининг ҳамкорликдаги ҳаракатларини тартибга солувчи кўрсатма тайёрласин.

7. Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги ва вилоятлар адлия бошқармалари қишлоқ хўжалик маҳсулотларини етиштириш бўйича шартномавий мажбуриятларнинг сўзсиз бажарилиши устидан қаттиқ назоратни таъминласин. Бу ишларни амалга оширишда қуйидагиларга асосий эътибор қаратилсин:

— фермер ва оила пудратчиларига тегишли ҳар бир грамм ғалла ва бошқа ҳосил албатта уларга тегишини таъминлаш, бунга тўсқинлик қилган ҳар қандай раҳбарни муқаррар жавобгарликка тортиш, деҳқоннинг ҳақига хиёнат қилган мансабдор шахсларни телевидение орқали намойиш қилиш;

— туман ҳокимликлари ва бошқа мутасадди идоралар томонидан давлат эҳтиёжлари бўйича қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириб беришда давлат хариди ҳажмини кўпайтирган ҳолда шартноманинг бир томонлама ўзгартирилишига йўл қўймаслик;

— ушбу ишларга жойлардаги Шартнома мажбуриятларини бажарилишини назорат қилиш давлат инспекцияси ходимларини жалб қилиб, улар билан биргаликда зарур тадбирларни амалга ошириш ва ўз вазифасига совуққонлик билан қарайдиган инспекция ходимларининг жавобгарлиги масаласини ҳал қилиш;

7.1. Жойлардаги адлия бошқармалари томонидан ҳар бир туманда битта ширкат ва фермер хўжалигини намунавий ҳолатга келтириш бўйича Адлия вазирлигининг топшириғини сўзсиз ижросини таъминлаш чоралари кўрилсин. Бунда адлия бошқармалари бошлиқлари томонидан навбат билан битта туманда бу масала бўйича топшириқни бажарилганлигига тўлиқ ишонч ҳосил қилиб, кейинги туманга ўтиш амалиёти жорий қилинсин.

Ҳар бир намунавий ширкатларда алоҳида папкалар юритилиши ва уларда ширкат тўғрисида, унинг дебитор ва кредитор қарзлари, шартномалари, оила пудратчилар тўғрисида тўлиқ маълумотлар бўлиши, чек ва уларни ишлатиш, пай гувоҳномаларини тарқатиш, дивидентларнинг тўланиши масалаларини тартибга келтириш лозим. Уларнинг фаолиятини мунтазам равишда таҳлил қилиб бориш, таҳлил натижалари тўғрисида доимий равишда вилоят ҳокимига ахборот бериб, нусхасини Адлия вазирлигига тақдим этиб бориш таъминлансин.

7.2. Сирдарё вилояти адлия бошқармаси (Б. Исоқулов) вилоятдаги айрим ширкат хўжаликларида бригадир ва бўлим бошлиқлари каби лавозимлар сақланганлиги ва улар оила пудратчилари ҳисобидан ойлик маошини олиб келаётганлиги факти юзасидан зудлик билан чора кўриб, бу камчиликларнинг бартараф этилишини таъминласин ва бир ой муддат ичида ахборот берсин.

8. Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар адлия бошқармалари ўз иш режаларини тадбиркорлардан келиб тушаётган ариза ва шикоятлар, вазирлик ходимлари томонидан ўтказилган текширишлар ва социологик сўровларнинг натижаларидан келиб чиқиб тузишни ва уларни тўлиқ ижро қилишни таъминласин.

Марказий аппаратнинг бошқарма бошлиқлари: Д. Матрасулов, Ш. Саидов ва А. Ирсалиевлар бу иш режаларини ўрганиб чиқиб, уларнинг ижросини назорат қилиб боришсин.

8.1. Жойлардаги адлия бошқармалари иш фаолиятларини ташкил қилишда қуйидаги талаблардан келиб чиқиш таъминлансин:

— ходимларни биттадан ёки имкониятга қараб иккитадан туманларга масъул қилиб бириктириш ва шу билан бирга уларни алоҳида назоратда турган масалалар бўйича жавобгар этиб белгилаш;

— ушбу ходимлар томонидан ўзлари жавобгар этиб белгиланган масалани муттасил ўрганиб бориш асосида адлия бошқармаси раҳбарлигида ўрганилаётган масалага алоқадор идораларнинг масъул ходимлари иштирокида семинарлар ўтказиш, ушбу семинарларда жойлардаги текширишлар, социологик сўровлар, тадбиркорлар аризаларининг таҳлилидан кенг фойдаланиш ва бу идоралар фаолиятида йўл қўйилаётган камчиликлар ҳамда қонунбузарликларни чуқур таҳлил қилиб, уларга тегишли йўл-йўриқлар, кўрсатмалар бериб бориш;

— тадбиркорларнинг аризалари ёки жойлардаги аҳволни ўрганиш жараёнида бирон-бир муаммо бўйича қонун ҳужжатларида номувофиқлик аниқланса ёхуд уларни ривожлантириш зарурияти мавжуд бўлса, бу муаммо ва таклифларни ечиш бўйича Адлия вазирлигига таклифлар киритиш;

— вилоят, туман ва шаҳар ҳокимларининг тадбиркорлар манфаатига алоқадор қарорларини ўрганишни амалга киритиш, тадбиркорлар ҳуқуқини бузаётган ёки уларнинг фаолиятига тўсқинлик қилаётган қарорларни зудлик билан бекор қилиш чорасини кўриш, лозим бўлса, уларнинг нусхасини тегишли чора кўриш учун Адлия вазирлигига юбориш.

9. Жорий йилнинг якунига қадар жойларда тадбиркорларга нисбатан давлат хизматчиларининг муносабати қай даражада ўзгараётганини билиш мақсадида тадбиркорлар ўртасида такрорий социологик сўров ўтказиш таъминлансин.

(Масъуллар: А.Аҳмедов, Д.Матрасулов, Ш.Саидов)

14. Суд ва бошқа идоралар қарорларининг ижроси бўйича аҳвол қониқарли эмаслиги, 2002 йил давомида ундирилиши лозим бўлган сумманинг ярим йиллик якунига қадар атиги 29,3 фоизи ундирилгани, судлар томонидан тадбиркорлар фойдасига ҳал этилган ишлар бўйича ижро интизоми бузилаётганига Адлия вазирлиги ҳузуридаги Суд қарорларини ижро этиш, судлар фаолиятини моддий-техника жиҳатидан ва молиявий таъминлаш Департаментининг эътибори қаратилсин.

Бу каби ҳолатларни зудлик билан ўрганиб, мавжуд камчиликларни бартараф қилган ҳолда Департамент директори (Э. Қудратов) бир ойлик муддатда алоҳида маълумот тақдим этсин.

15. Олий Мажлиснинг қонунчилик ва суд-ҳуқуқ масалалари ҳамда Демократик институтлар, нодавлат ташкилотлар ва фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари қўмитасининг 2002 йил 12 июлда **"Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш миллий дастурини амалга ошириш билан боғлиқ Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигининг фаолияти тўғрисида"**ги қўшма қарори маълумот учун қабул қилинсин.

Бу борадаги ишларни амалга оширишда Адлия вазири ўринбосари П. Саматов, ҳуқуқий сиёсатни мувофиқлаштириш ва ўқув муассасалари бошқармаси (Ш. Файзиев), ҳуқуқий-маърифат тарғиботи маркази (Ғ. Абдумажидов), Тошкент давлат юридик институтининг (М. Рустамбоев) масъулияти оширилсин.

16. Жамиятда қонунларнинг амалда ишлаши, уларнинг шак-шубҳасиз тўғри қўлланилиши, фуқаролар, шу жумладан тадбиркорларнинг ўз ҳуқуқларини ҳимоя эта олишлари учун жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш энг асосий омил эканлиги таъкидлансин. Бу борада мажлисбозлик, юзаки, ҳисобот учун иш юритиш ўрнига аниқ ва самарали чоралар кўриш лозимлиги кўрсатилсин.

Ҳуқуқий сиёсатни мувофиқлаштириш ва ўқув муассасалари бошқармаси (Ш. Файзиев), Ҳуқуқий-маърифат тарғиботи маркази (Ғ. Абдумажидов) ва Тошкент давлат юридик институти (М. Рустамбоев) билан биргаликда икки ойлик муддатда Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш миллий дастурини тўла бажаришга қаратилган кенг қамровли алоҳида концепция ишлаб чиқсин.

(Масъул: П.Саматов)

18. Шаҳар ва туманларда ҳуқуқий тарғибот ишларини жонлантириш мақсадида Республика ҳуқуқий маърифат-тарғиботи маркази (Ғ. Абдумажидов), вилоят адлия бошқармалари бошлиқлари қуйидаги тадбирларни икки ой муддатда амалга оширсин:

— вилоятдаги ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар, оммавий ахборот воситалари, таълим муассасалари иштирокида ҳуқуқий маданиятни юксалтириш бўйича ҳамкорликда тарғибот ишларини олиб бориш режасини ишлаб чиқиш ва ижросини таъминлаш;

— туман (шаҳар) ҳокимлиги қошида жамоатчилик асосида фаолият кўрсатаётган ҳуқуқий тарғибот бўлимларининг фаолиятини жонлантириш мақсадида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар, таълим муассасалари ва фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари иштирокида ҳар бир маҳалла, корхона, ташкилот, таълим ва тарбия масканларида олиб борилиши зарур бўлган давра суҳбатлари ва ҳуқуқий тушунтириш ишларининг режасини тузиш ва ижросини таъминлаш.

19. Адлия вазири ўринбосари (П. Саматов), ҳуқуқий сиёсатни мувофиқлаштириш ва ўқув муассасалари бошқармаси (Ш. Файзиев) ва Тошкент давлат юридик институти (М. Рустамбоев) ҳамда қонунчилик тармоқлари ишчи гуруҳ раҳбарлари илмий-тадқиқот ишларини жадаллаштириш бўйича зарур чора-тадбирларни амалга оширсин. Ишчи гуруҳ раҳбарлари икки ой муддатда нашр режасида белгиланган китобларни тайёрлаш ишларини якунлаб, чоп этиш учун топширсин.

20. Ҳуқуқий маданиятни юксалтириш масалаларида қуйидаги қўшимча чора-тадбирларни амалга оширишга эътибор қаратилсин:

— ТДЮИ (М. Рустамбоев) юрист кадрлар тайёрлашнинг сифатини ошириш, айниқса, магистратура босқичида таълим олаётган талабаларнинг ўқув жараёнини такомиллаштириш, танлаган йўналиши бўйича зарур ўқув-услубий адабиётларни тайёрлаш ва чоп этиш;

— Юристлар малакасини ошириш маркази (Н. Норпўлатов) амалиёт ходимларининг йўналиши ва хусусиятлари асосида махсус ўқув-услубий дастур ва қўлланмалар тайёрлаш, чоп этиш, профессор-ўқитувчиларнинг илмий ва амалий салоҳиятини ошириш бўйича зарур чора-тадбирларни белгиласин.

21. Ҳуқуқий оммабоп адабиётларни 50 фоизга арзонлаштириш масаласини ҳал қилиш учун ТДЮИ (М. Рустамбоев), Ҳуқуқий-маърифат тарғиботи маркази (Ғ. Абдумажидов), "Адолат" нашриёти (М. Сатторов) билан биргаликда бир ой муддатда 2003 йилда чоп этиладиган ҳуқуқий-оммавий адабиётлар рўйхати ва сарф-харажатлар сметасини ишлаб чиқиб, Макроиқтисодиёт ва статистика вазирлиги ҳамда Молия вазирлигига тақдим этсин.

22. Ушбу ҳайъат қарори марказий аппарат ва жойлардаги бошқармалар, Суд қарорларини ижро этиш, судлар фаолиятини моддий-техника жиҳатидан ва молиявий таъминлаш Департаменти ва унинг жойлардаги ҳудудий бўлимлари ҳамда Адлия вазирлиги тасарруфидаги бошқа барча тузилмаларга ижро учун юборилсин.

23. Ҳайъат қарорининг бажарилишини назорат қилиш Адлия вазирининг ўринбосари Б. Мустафоев зиммасига юклатилсин.

Мазкур ҳайъат қарорининг ижросини таъминланиши масаласи доимий равишда вазир ҳузуридаги тезкор йиғилишларда кўриб чиқилсин.

А. ПОЛВОН-ЗОДА,
Ҳайъат раиси, Вазир

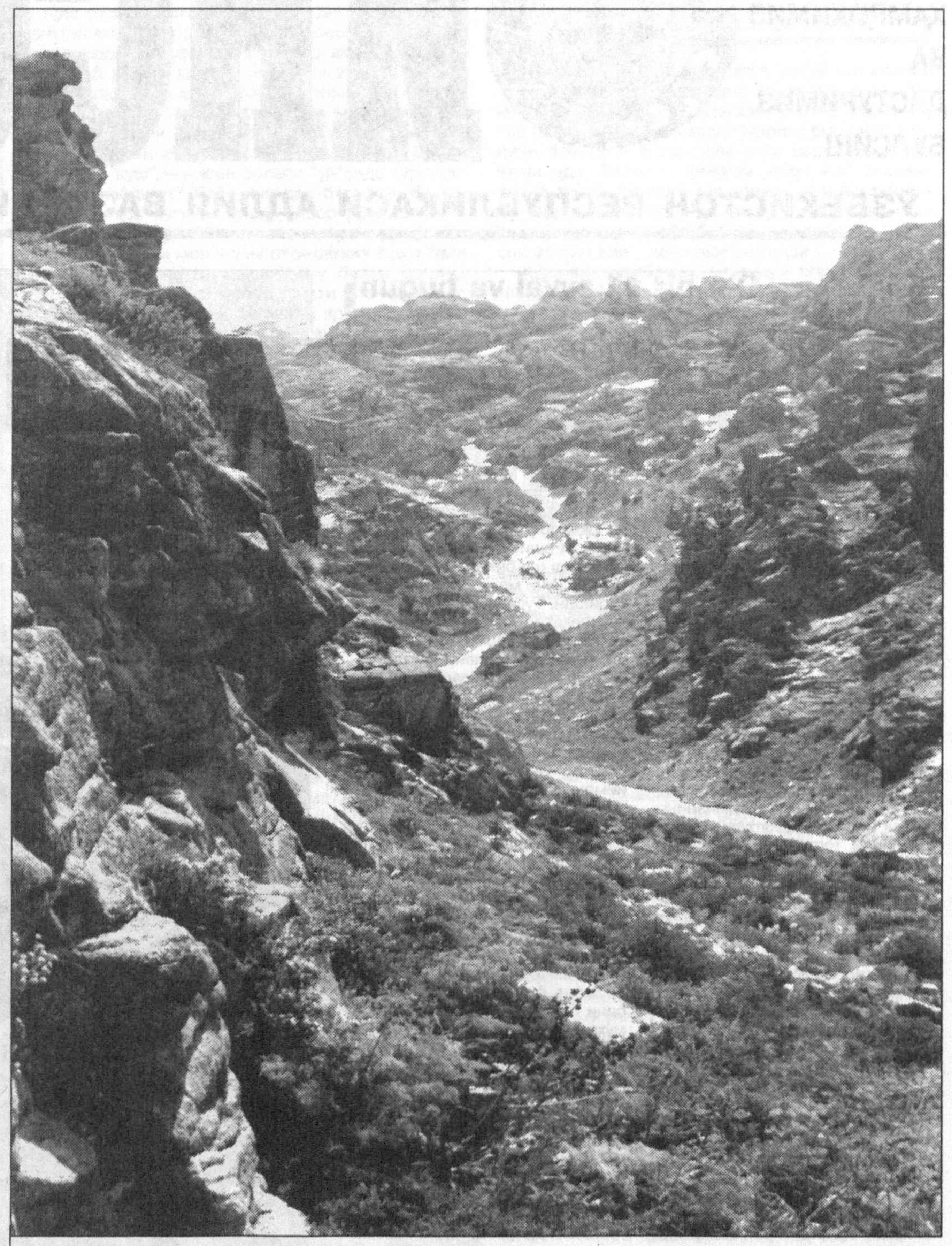

Jurnalist surishtiruvi

ЎЗИБЎЛАРЧИЛИК

(Давоми. Боши биринчи бетда)

— Ер беради, — дейди О. Махқулов фиғонидан дуд чиқиб. — Биз уни тайёрлаб маккажўхори экамиз. Ўсимлик тизза бўйи бўлганида «ерни бўшат, кузги ғалла экишимиз керак», дея хабар юборади. Бир йилга шартнома тузиб, 12 гектар ерни шартнома муддати тўлмай олиб қўйди-ку! Яна ўша пайтдагидек харажатга тушиб қолаверамизми?! Бизга узоқ муддатга ёнимиздаги 9 гектарлик лалми ерни беришса, артезиан қуриб, сув чиқариб олардик.

Бу таклифни бошқарув раиси Ғ. Атҳамов аввал ҳам кўп эшитган экан.

— Фермер сўраётган ўша ерни "жанжалтепа" десак ҳам, бўлади, — дейди Ғ. Аҳтамов. — Бир пайтлар одамлар ток экишганди, бузиб ташладик. Менга қолса, ер беришга розиман. Ярим йиллик умумий йиғилишда одамлар нима деса — шу.

Ширкат хўжалигининг икки мингдан зиёд аъзоси бор. Хўжалик асосан тамакичилик ва токчиликка ихтисослашган бўлиб, 281 гектар сувли, 500 гектардан зиёд лалми ер майдони мавжуд.

Энди яна фермер хўжалиги фаолиятига қайтсак, шинам, сифатли таъмирдан чиқарилган иншоотнинг учта биносида 600 бош қорамолни парвариш қилиш имконияти мавжуд. Чорва молларининг ҳаммаси зотдор. Қўшимча бинолар қурилган. Фермер хўжалиги аъзоларига унумли ишлаш ва дам олиш учун зарур шароитлар ҳозирланган. Молхона атрофига 8 минг туп терак, 3 минг тупдан зиёд мевали дарахтлар, 500 туп ток экилган. Улар чор-атрофга кўрк бағишлаб турибди. Кўрган кишининг кўзи қувонади.

Бундан ташқари, молхонага бир ярим километр масофадан электр тармоғи тортиб келинган. Ана шу ишларнинг ўзига фермер хўжалиги икки миллион сўм маблағ сарфлаган. Фермага олиб борувчи йўлга шағал ётқизилиб, тартибга солинган. Бу ерда айни пайтда ўн нафар киши меҳнат қиляпти. Уларнинг ойлик маоши ўртача 40 минг сўмга тўғри келади. Фермер хўжалигининг иккита "КАМАЗ", иккита транспорт ва яна шунча чопиқ трактори бор. Бу ем-хашак ташиш, ер ҳайдаш ва бошқа юмушлар учун фермер хўжалигида имконият мавжудлигидан далолат.

Фермер хўжалиги раисининг отаси, 70 ёшли Эгамберди Махқуловни шу ерда учратдик.

— Ҳозир кунига 400 литр атрофида сут соғиб олиняпти, — дейди отахон. — Исроил давлати билан ҳамкорликда сут ва сут маҳсулотлари тайёрлайдиган қўшма корхона қурмоқчи эдик. Маблағимиз етади. Давлатдан кредит олишимизга ҳеч бир ҳожат йўқ. Қўшма корхона қурсак, бизга кунига камида бир тонна сут керак бўлади. Бунинг учун чорва молларини озиқлантиришга дон зарур. Донни эса суғориладиган майдонга экмаса бўлмайди. Майли, артезиан қуриб, сув чиқариш имкони бўлган лалми ер майдонини бўлса-да, узоқ муддатга беришсин, болаларим бу ишнинг уддасидан чиқишади. Агар қўшма корхонани ишга туширсак, қанча одам иш билан таъминланарди...

Таъкидлаш жоизки, бу ўринда фермер ва ширкат хўжалиги раҳбарларидан олган маълумотларни, кўрган-билган, ўрганганларимизни баён қилдик, холос. Албатта, фермер хўжалиги ўз имкониятларидан келиб чиқиб, қўшма корхона қуриш, янги иш ўринлари очиш ниятида экан, уни қўллаб-қувватламоқ лозим. Ширкат хўжалиги раҳбарлари аъзоларига "Озод" чорвачилик фермер хўжалигининг истиқболини тушунтиришса, фермерга ер беришга қарши чиқадиганлар бўлмас.

Бир нарсани кўпинча унутиб қўямиз: ҳар қандай жамоа, ширкат хўжалиги ҳудудидаги муаммо ва талабни шу ерда яшаб ишлайдиганлар ҳал этади. Бу борада кўп нарса раҳбарга боғлиқ, албатта. Туман раҳбарлари, вилоят мутахассислари келиб, ўртамиздаги келишмовчиликларга барҳам беради, муаммоларимизни ҳал этиб, муросага келтиради, деб ўтириш яхши эмас.

Одил Махқуловнинг ариза-шикоят ёзганига келсак, бу унинг конституцион ҳуқуқи. Агар фермер аризаси юзасидан ер бериш мумкин ёки мумкин эмаслиги тўғрисида ўз вақтида қониқарли жавоб олганида, юқори идораларга мурожаат қилмаган бўларди. Тадбиркорликка тўсқинлик қилиняпти, деган фикрга ҳам бормасди. Зеро, конституция ва амалдаги қонунлар устувор бўлган ҳуқуқий-демократик давлат қураётган эканмиз, қонун талаблари бузилмаслиги керак.

Ҳамид ЭГАМ,
«Инсон ва қонун» мухбири

Bugunning gapi

АДОЛАТ МЕЗОНИ

Бугунги кунда шартномавий муносабатлар муҳим аҳамият касб этмоқда. Ўз меҳнати билан ҳосил етиштирадиган деҳқоннинг иқтисодий манфаати ва рағбатини айни шу омил белгилайди.

Бундан беш йил муқаддам Адлия вазирлигида айнан шартномавий муносабатларни тартибга солиш мақсадида Хўжалик юритувчи субъектлар томонидан шартнома муносабатлари бажарилишини назорат қилиш бошқармаси ташкил этилган эди.

— Шартнома хўжалик юритувчи субъектлар ўртасида адолат мезони бўлиб хизмат қилади, — деди мазкур бошқарма бошлиғи Шокир Саидов ЎзА мухбирига. — Шунинг учун ҳам унинг, аввало, тўғри тузилиши, қолаверса, ижроси муҳим аҳамият касб этади. Айтиш жоизки, бундан бир неча йил муқаддам жойларда шартнома ҳақида умуман тасаввурга эга бўлмаган фуқароларни учратиш мумкин эди. Шартноманинг мазмун-моҳияти ва ҳуқуқий асослари борасида олиб борган саъй-ҳаракатлар бугун ўз натижасини бермоқда.

Мутахассислар томонидан тузилган намунавий шартномалар кўп минг нусхада чоп этилиб, барча деҳқон, фермер, тадбиркорларга етказиб берилгани, ўқув машғулотлари, амалий семинарлар ташкил этилгани боис бугунги кунда улар шартноманинг қонуний кучини яхши англаб етяптилар.

Шартномани тўғри тузиш, энг муҳими, унинг шартлари бажарилиши юзасидан масъулиятни оширишга алоҳида эътибор берилляпти. Бу борада уларнинг қонун талабларига қанчалик мос келиши ҳар жиҳатдан чуқур таҳлил қилинмоқда. Аниқланган хато ва камчиликларга барҳам бериш мақсадида жойларда амалий ишлар олиб борилаётир. Хусусан, жорий йилнинг ўтган даврида 41 мингдан зиёд нотўғри тузилган шартнома аниқланди. Улар қонун талабларига мувофиқ қайта тузилди. Шу билан бирга, 132,9 мингдан кўпроқ ташқи ва ички хўжалик шартномаси бевосита адлия ходимлари иштирокида тузилди.

Сир эмаски, тузилаётган шартномаларнинг ижроси тўлиқ таъминлансагина кутилган натижага эришиш мумкин. Шу боис ижро интизомини мустаҳкамлаш борасида аниқланган камчиликлар юзасидан тегишли идораларга мингга яқин талабнома киритилди. Оқибатда мажбуриятларини ўз вақтида бажармаган 288 нафар мансабдор шахс интизомий жавобгарликка тортилди. Шундан 45 нафари эгаллаб турган лавозимидан озод этилди.

Шунингдек, адлия идоралари ходимлари томонидан биринчи ярим йилликда судларга 2,4 миллиард сўмликдан зиёд 2706 та даъво аризаси киритилди. Натижада бугунги кунгача хўжалик юритувчи субъектларга 140 миллион сўмликдан ортиқ етказилган моддий зарар, 9,5 миллион сўмлик бой берилган фойда эгаларига қайтарилди. Шу билан бирга 2,3 миллион сўмлик етказилган маънавий зарар жисмоний шахслардан ундириб берилди.

Аниқланган қонунбузилиш ҳолатларини бартараф этиш бўйича тақдимномалар киритиш билан чекланиб қолмасдан, тадбиркор ёки фермер хўжаликларининг бузилган ҳуқуқларини тиклаш ва айбдор мансабдор шахсларни жавобгарликка тортиш йўлида қатъий чоралар кўрилмоқда.

Масалан, Жиззах туманидаги "Афросиёб" фермер хўжалигининг "Жиззах ун заводи" билан тузган шартномаси бажарилишига Жиззах вилоят ИИБ ходимлари асоссиз равишда аралашиб, фермер хўжалигига тегишли бўлган 22,5 тонна ғаллани ноқонуний равишда олиб қўйишгани аниқланди. Ушбу ҳолат юзасидан адлия ходимлари ғаллани эгасига қайтариш, айбдор шахсларга нисбатан қонуний чора кўриш учун вилоят хўжалик судига даъво аризаси киритди.

Бундай нохуш ҳолларга барҳам бериш мақсадида адлия идоралари ходимлари ана шундай номақбул ишга қўл ураётган баъзи мансабдор шахсларга нисабатан қатъий қонуний чоралар кўриш билан бир қаторда меҳнаткашларнинг ўз эгалик ҳуқуқини чуқур англаб етишларига кўмаклашмоқда.

Норгул АБДУРАИМОВА,
ЎзА мухбири

Islohot dovonlari

ШАРТНОМА МАЖБУРИЯТИ: УЧ ХИЛ ҲОЛАТ

Президентимиз Ислом Каримовнинг **"2002 йилнинг биринчи ярим йиллигида Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантириш юзасидан устувор вазифалар ва топшириқларнинг бажарилиши ҳамда долзарб муаммоларнинг ҳал этилиши тўғрисида"**ги маърузасида шундай сатрлар бор: ***"Ҳосилнинг тақдири, яъни биз керакли миқдордаги ғаллага, пахтага, бошқа қишлоқ хўжалик маҳсулотларига эга бўламизми-йўқми — бу масала айнан шу шартномаларнинг бажарилишига, бир томондан хўжалик, ширкат, иккинчи томондан эса пудратчи ўз зиммасига олган барча мажбуриятларни тўлиқ адо этишига боғлиқ эканлигини унутмаслигимиз керак"***.

Шунингдек, маърузада шартнома муносабатларининг иккинчи шакли, яъни ширкат хўжаликлари билан оилавий пудратчилар ўртасидаги шартномаларнинг узил-кесил бажарилишига назорат ва эътибор сустлиги, хўжаликдаги ички шартномаларнинг тузилишига хўжакўрсин учун, қуруқ расмиятчилик билан қарамаслигимиз кераклиги ҳақида жиддий танқидий мулоҳазалар билдирилди. Ана шу маърузада таъкидланган масалалар жойларда қандай аҳволда эканини билиш учун Китоб туманидаги Йўлдош Охунбобоев номидаги, Шаҳрисабз туманидаги Амир Темур номидаги Чироқчи туманидаги "Зарбдор" номли ширкат хўжаликларида бўлдик. Мазкур хўжаликларнинг ғаллакор деҳқонлари — оилавий пудратчилар ўтган йили кузда, кузнинг охирида экиш мавсумидан олдин ширкат хўжаликлари билан шартнома тузишган. Китоб туманининг Йўлдош Охунбобоев номидаги ширкат хўжалиги оила пудратчилари билан шартнома асосида 462 тонна дон етиштириш режасини тузган экан. Қулай об-ҳаво шароити ва фидокорона меҳнат туфайли хўжалик гектаридан 724 тонна ғалла ҳосили олди. Яъни, режа 156 фоизга уддаланди. Оилавий пудратчи Ҳабиба Турсунова 4 гектар майдонга ғалла экиб, 45 центнердан ҳосил олиш мажбуриятини олган экан. У режадан ортиқ 8 тонна юз килограмм ҳосилни ўзига олиб қолибди. Баҳром Бердиев, Элфира Рўзиқулова каби пудратчилар ҳам режадан ортган 4-5 тонна ғалла ҳосилини ўз омборларига киритишга муваффақ бўлишибди.

Шаҳрисабз туманидаги Амир Темур номидаги ширкат хўжалигида 102 нафар оила пудратчиси 1280 гектар сувли майдонга уруғли ғалла экиб, бир гектар ердан 50 центнердан ҳосил олишни режалаштирган экан. Шундан 34 нафар оила пудратчиси шартнома шартини ошириб бажарибди. Шундай бўлса-да, бу йил хўжалик ғалладан 467 миллион сўмлик даромад олибди. Ҳозирда шартнома шартини бажармаган пудратчилардан зарарни ундириш ҳақида хўжалик умумий йиғилишининг қарори тайёрланаётган экан. Бу йилги қулай об-ҳаво шароитида 68 нафар пудратчининг шартнома шартларини бажаролмаганининг сабабларини хўжалик раиси ва мутахассисилар бу йил ўтган ўртача ҳосилдорликни йилдагига нисбатан 5 центнер белгиланганi ва ўтган йили режани ортиғи билан бажарган пудратчиларга шартномада кўрсатилганидан анча кам микдорда маҳсулот берилганида, деб изоҳлашди. Чунки ўтган йили хўжаликда ноқулай об-ҳаво туфайли ғалладан кам ҳосил олинган ва бор ҳосил давлатга топширилган экан. Бу йил бундай ҳолатга йўл қўйилмабди. Чироқчи туманидаги "Зарбдор" номли ширкат хўжалиги билан ўтган 2001 йилда 38 нафар шартнома тузган экан. Шулардан бор-йўғи ижарачи 4 нафар ижарачи шартномасини бажарибди, холос. Ҳозиргина хўжаликка келтирилган зарарнинг 35 фоизи ундирилибди. Бу йил ҳосили учун эса 9 нафар пудратчи шартнома тузиб, 5 нафари ижара шартномасини бажарибди. Шартнома режасини ошириб бажарган ижарачиларга 60 фоиз миқдорида маҳсулот шаклида ғалла берилган. Ижарачиларнинг шартнома ҳужжатлари билан танишиш пайтида кўплаб нуқсонлар мавжудлиги маълум бўлди. Хусусан, шартномалардаги рақамларнинг айримлари ўчирилиб ўзгартирилган. Шунингдек, бирорта шартномада ҳам ижарачи фойдаланадиган ернинг балл банитети қайд этилмаган. Шартномаларда яна меҳнатга лаёқатли оила аъзоларининг рўйхати ҳам кўрсатилмаган. Шартнома бандларининг бирида "Хўжалик пудратчисининг меҳнатга бўлган муносабатларини яхшилаш ва моддий манфаатдорлигини ошириш мақсадида шартномадан ошиқ етиштирилган доннинг 100 фоизи пудратчига берилади", деб ёзиб қўйилган экан. Ширкат хўжалигининг бош иқтисодчисидан шартномада шундай ёзилган бўлса нега пудратчиларга 60 фоиз микдорида ғалла берилди, деб сўрадик. Бунга жавобан бош иқтисодчи қўлимизга хўжаликнинг 2002 йил 2 май куни чиқарилган қарорини тутқазди. Унда ҳақиқатан ҳам шартномадан ошиқ етиштирилган ғалланинг 60 фоизи пудратчига бепул берилади, қолган 40 фоизи хўжалик эҳтиёжи учун қолдирилади" деб аниқ ёзиб қўйилган экан. Буни кўриб бизда шундай мулоҳазалар туғилди: шартноманинг айнан ўша банди хўжакўрсин учун тузилганми? Хўжаликда бу йил 39 нафар оила пудратчиси шартнома шартларини бажармаганига ана шу ҳолат сабаб бўлмадимикан?

Пудратчи Ойдин Жумаеванинг айтишича, 24 гектар майдонга 7 нафар оила аъзолари билан ғалла экибди. Ўғит ҳам, сув етарли бўлса-да, шартнома шартни бажара олмабди. Унинг фикрича, ҳосилотчиларнинг бу йилги об-ҳаво шароитига мос уруғни танлаб беришолмагани бунга асосий сабабдир. Қолаверса, ғалла ғовлаб кетгани боис кам бошоқ туккан. Бу ҳам ҳосилига таъсир қилган. Хўжаликдан қайтиш чоғида бош иқтисодчидан келгуси йил ҳам шундай ҳолат қайтарилмаслигига ишонч борми, агар хўжаликлар шартнома режасидан ошириб топширилган доннинг 100 фоизини пудратчига бера олмас экан, уни тузаётганда 60 ёки 50 фоиз берилади, деб аниқ белгилаб қўйса, бўлмайдими деб савол бердик. Афсуски, саволимиз жавобсиз қолди.

Сўзимиз якунида шуни таъкидлаш жоизки, хўжалик ички шартномаларининг тўғри тузилиши ва икки томонлама тўла-тўкис ижросига жиддий ёндашилинмас экан, пудратчи деҳқоннинг бири икки бўлмайди. Яъни халқ нақлида айтилганидек, бўзчи белбоққа ёлчимайди. Буни учта хўжаликдаги ҳолат яққол кўрсатиб турибди.

Ғози РАҲМОН,
"Инсон ва қонун" мухбири

Huquqiy ma`rifat

МАНСАБДОР ШАХС

У ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИГИДА ҚАНДАЙ АНИҚЛАНАДИ?

Аввало шуни таъкидлаш жоизки, мансабдорлик жиноятларини малакалаш амалиётда айрим муаммоларга сабаб бўлаётгани туфайли тергов ва суд жараёнларида хатоликларга йўл қўйилмоқда. Бу масала, биринчидан, жиноят субъектини аниқлашда рўй берса, иккинчидан, мансабдор шахснинг хизмат ваколати доираси ҳамда содир этилган ижтимоий хавфли қилмиши ўртасидаги сабабий боғланишни ўрганишда кўзга ташланмоқда.

Давлат ва жамоат ташкилотлари, ишлаб чиқариш, хўжалик ва тижорат соҳаларида ҳар қандай вазифани бажарувчи кишини мансабдор шахс, дейиш ноўрин. Чунки қонунда қайд этилганидек, мансабдор бажарадиган вазифа давлат ҳокимияти актларини амалга ошириш ёки маъмурий-хўжалик, ташкилий-бошқарув ваколати билан боғлиқ бўлиши шарт. Чунки оддий ишчи, колхозчи ҳам ишлаб чиқариш жараёнида муайян вазифани бажаради, лекин уларнинг вазифалари юқоридаги каби мазмунга эга эмас.

Ҳозирги пайтда Жиноят Кодексининг 8-бўлимида олдинги қонунчиликдан фарқли равишда, мансабдор шахс тушунчаси икки гуруҳ — мансабдор ва масъул мансабдор шахсга бўлинади. Малакалаш жараёнида бу тушунчаларни аниқлаш учун умумий бўлган ташкилий-бошқарув, маъмурий-хўжалик ваколатлари тушунчаларига эътибор бериш лозим.

Ташкилий-бошқарув ваколатлари — алоҳида ходимлар иштирокидаги ишлаб чиқариш фаолияти, меҳнат жамоалари бошқарувини ташкил этиш ёки муайян ходимлар фаолиятини бошқарадиган шахсга оид бўлиб, унинг раҳбарлигида бир гуруҳ ходимлар бўлади. Унинг ваколатига кадрлар танлаш, ишни режалаштириш, бўйсунувчи ходимлар фаолиятини ташкил этиш, меҳнат тартиб-қоидаларини амалда қўллаш кабилар киради. Ана шундай фаолиятларни вазирликлар, қўмиталар, идоралар, мулкчилик шаклидан қатъий назар, муассаса, корхона ва ташкилот раҳбарлари ва уларнинг ўринбосарлари, бошқарма бошлиқлари (лаборатория ва цех бошлиқлари, кафедра, бўлим мудирлари ҳамда уларнинг ўринбосарлари), участка фаолият раҳбарлари (уста, бригадир, прораб)кабилар ҳам амалга оширишлари мумкин.

Маъмурий-хўжалик ваколатлари доирасига мулк шаклини бошқариш, сақлаш, тақсимлаш, қайта ишлаш ва реализация қилиш, бу жараённи ташкил этиш, аҳоли маиший хизматини йўлга қўйиш каби фаолиятлар киради. Мазкур ваколатлар муайян даражада режалаштирув ва молиявий таъминлов бўлим, хизмат бошлиқлари ҳамда уларнинг ўринбосарлари, омборхона, дўкон мудирлари, устахона раҳбарлари томонидан амалга оширилади. Бу соҳалар ичида бухгалтернинг ҳуқуқий мақоми эътиборга лойиқ. Бош бухгалтер гарчи корхонада битта бўлса-да, мансабдор шахс ҳисобланади. Чунки ташкилотнинг молиявий ҳисоб-китоби ва назоратига жавобгарлик унинг ваколатига киради. Унга бўйсунувчи бухгалтер, қонунга кўра, мансабдорлик жинояти субъекти ҳисобланмайди.

Жиноят Кодекси махсус қисмининг 8-бўлимида белгиланганидек, масъул мансабдор шахслар тўрт тоифадан иборат. Булар:

— ҳокимият вакиллари;

— сайлов ва тайинлаш йўли билан давлат корхонаси, муассаса ёки ташкилотларида ташкилий-фармойиш ёки маъмурий-хўжалик мажбуриятларини доимий ёки вақтинча бажарувчи мансабдорлар ҳамда юридик ҳаракатларни амалга оширувчи шахслар;

— давлат бошқаруви бўйича белгиланган тартибда ҳокимият ваколатига эга бўлган корхона, муассаса ёки бошқа мулк шакллари уюшмаларининг раҳбарлари, жамоатчилик вакиллари;

— сайлов ва тайинлаш йўли билан фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органларида масъул вазифаларни бажариш билан боғлиқ мансаблардаги шахслар.

Шахсни мансабдор деб ҳисоблаш учун унга юклатилган вазифалар юқорида кўрсатилган мазмунга эга бўлиши шарт. Акс ҳолда бундай шахсларни мансабдорлик жиноятлари доирасида жавобгарликка тортиш мумкин эмас. Оддий ходим ёки ишчига муайян хўжалик топшириқлари (моддий қимматга эга маҳсулотлар, товарларни олиш, топшириш ёки транспортда кузатиш) ваколатини рўкач қилиб, унинг ижтимоий хавфли қилмишини мансабдорлик жинояти таркибида малакалаш ноўрин.

Мансабдор шахс деб ҳисоблаш учун шахс давлат ёки жамоат ташкилотларида бирор масъул вазифани бажариб турган бўлиши, бу вазифа унга доимий ёки вақтинча (масалан, бошлиқнинг касаллиги туфайли) топширилган бўлиши мумкин. Бу ваколатларни оддий ходим амалга ошириши, ваколат ходимга оғзаки, телефон ёки бошқа алоқа воситалари орқали етказилиши мумкин. Вазифаларни бажариши учун шахсга иш ҳақи берилиши ёки берилмаслиги (масалан, штатсиз инспекторлар: савдо, санитария, жамоатчилик асосида хизмат қилувчи, тафтиш ҳаракатларини олиб борувчи ходимлар ва бошқалар) уни мансабдор шахс деб ҳисоблашга монелик қилмайди. Давлат аппарати ёки бошқа бирор ташкилотда ишловчи шахслар айни вақтда жамоатчилик ишларида ҳам қатнашадилар, жамоат ташкилотларида муайян вазифаларни бажаради.

Давлат, жамоа корхонаси ва ташкилотларда махсус ёки техник мажбуриятлари юзасидан фаолият кўрсатаётган ходимлар мансабдорлик жинояти субъекти бўлиши мумкин эмас. Агар ушбу фаолият билан бирга ходимга маъмурий-хўжалик ёки ташкилий-бошқарув ваколати берилган бўлса ва у бошқарув тартибига қарши жиноятга йўл қўйса, унинг қилмиши мансабдор шахс сифатида малакаланади.

Юридик адабиётлар ва суд-тергов амалиётларида профессор, ўқитувчи, шунингдек, тиббиёт ходимларини мансабдорлик жинояти учун жиноий жавобгарликка тортиш масаласига турлича муносабат мавжуд. Айрим муаллифлар олий ва ўрта махсус ўқув юрти, шунингдек, мактаб ўқитувчиларини мансабдор шахс деб ҳисоблашса, бошқалари бунга қўшилмайдилар. Бизнингча, ўқитувчи доимий равишда бирор-бир маъмурий лавозимни (ректор, проректор, декан, директор) эгаллаб турган ёки вақтинча ташкилий-бошқарув (қабул, қабул ҳайъати аъзолари) вазифаларини бажараётган бўлса, мансабдор шахс деб топилиши ўринлидир.

Врач ва ҳамширалар касб вазифаларини амалга оширганда мансабдор шахс ҳисобланишмайди. Чунки уларнинг фаолияти ташкилий-бошқарув ёки маъмурий-хўжалик ваколатлари билан боғлиқ эмас. Врач ва ҳамширалар соғлиқни сақлаш тизимида аниқ бир ташкилий-бошқарув ёки маъмурий-хўжалик ваколатига эга шахслар ҳам бўлиши мумкин. Буларга соғлиқни сақлаш тизимининг вилоят, туман, шаҳар бўлимлари бошлиқлари, касалхона бош врачи, поликлиника директори кабилар киради (уларнинг ваколати бўйсунувчи ходимлар фаолиятини ташкил этиш, кадрлар танлаш ва тайинлаш, молиявий режаларни амалга ошириш каби вазифаларда намоён бўлади). Бош ҳамшира эса муайян касалхона ёки поликлиника ҳамшираларининг фаолиятини ташкил этади, бошқаради, шунингдек, уларнинг меҳнат тартиби қоидаларига риоя этишлари устидан назорат қилади. Юқоридагиларга асосланиб, врач ёки ҳамширанинг ҳаракат ёки ҳаракатсизлигидан келиб чиқадиган ҳуқуқий оқибатни унинг касб ва хизмат ваколати доирасидан излаш лозим. Масалан, бош врач томонидан беморга нотўғри ташхис қўйилиши, узрли сабабсиз ёрдам кўрсатилмагани мансабдорлик жинояти таркибини вужудга келтирмайди. Ушбу ҳолат Жиноят Кодекси 116-моддасининг тегишли қисми бўйича малакаланиши мумкин. Агар тиббиёт соҳасидаги мансабдор шахслар ўзларининг хизмат лавозими ваколатидан фойдаланиб, ижтимоий хавфли қилмишни содир этса, мансабдорлик жинояти таркибини вужудга келтиради. Шунингдек, суд тиббиёт экспертларининг ножўя ҳаракатлари мансабдорлик жинояти сифатида малакаланиши лозим.

Суд тергов амалиётида котиб ёки котиба ҳуқуқий мақоми тўғрисида турли қарашлар мавжуд. Тадқиқотчи М. Лисовнинг фикрига кўра, ҳар бир ҳолатда шахснинг хизмат вазифаси моҳиятидан келиб чиқиб, ёндашиш керак. Котиб ёки котибага давлат ёки жамоа корхонаси муҳри, муассаса раҳбари ёки бошқа мансабдор шахснинг имзосини тасдиқлаш, ҳужжат, аризалар нусхасини ўз имзоси билан тасдиқлаш ваколати берилган бўлса, бу ҳолатда у мансабдор шахс ҳисобланади. Масалан: Навоий вилоят кимё заводи котибаси А. га ходимлар шахсий ишини олиб бориш ваколати юклатилган эди. А. ўзининг нафақаси миқдорини ошириш мақсадида меҳнат дафтарчаларининг бирини ўз номига тўлдириб, қонунга хилоф равишда иш стажини ошириб қўйган ва раҳбар ўрнига ўзи имзо қўйиб, муҳр босган. Навоий туман суди унинг қилмишини мансабдор шахс сифатида асосли малакалаган.

Юридик адабиётларда адвокат ваколатини мансабдор шахс таркибига киритиш ҳақида турли фикрлар мавжуд. М. Лисов адвокат ва прокурорнинг суд жараёнидаги ваколатлари жамоат тартибини сақлашга қаратилмагани боис уларни мансабдор шахс доирасига киритиш лозимлигини айтади. Бошқа олимлар бу фикрни рад этиб, ҳимоя қилиш адвокатнинг касбий ваколати эканлиги сабабли уни мансабдор шахс ҳисоблашмайди.

Мансабдорлик жиноятининг субъектини тўла-тўкис аниқлаш учун мансабдор шахс хизмат ваколати ва мажбуриятлари доираси билан содир этилган жиноят мотиви ўртасидаги сабабий боғланиш бор-йўқлигини ўрганиш зарур. Айниқса, мансабга совуққон муносабатда бўлгани учун айбланган мансабдор шахс жиноятини аниқлашда содир этилган оқибатнинг олдини олиш имконияти бор-йўқлигига эътибор бериши лозим. Баъзан суд-тергов амалиётида айбдорнинг хизмат вазифасини аниқлашга етарли аҳамият берилмай, хатога йўл қўйиш ҳоллари ҳам учрайди. Мисол учун, Тошкент шаҳар Чилонзор туман суди ФҲДЁ бўлими бошлиғини 100000 сўм пора олганликда айбли деб топиб, қонунга кўра, у масъул мансабдор шахс ҳисобланса-да, унинг жиноятини оддий мансабдор шахс сифатида малакалаган. Бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин.

Мансабдор бўлмаган шахслар мансабдорлик жиноятларида ташкилотчи, ёрдамчи, далолатчи сифатида жиноят субъекти бўлиши мумкин. А. Тройнин, В. Кириченконинг тадқиқотларида иштирокчиликдаги мансабдорлик жиноятларида бажарувчи фақат мансабдор шахс бўлиши уқтирилади. Мансабдорлик жиноятларининг содир этилишида оддий шахснинг шароит яратиш, маълумот олиш, бажарувчи бўлиш каби ҳаракатлари Жиноят Кодекси 28-моддасининг тегишли бандИ бўйича малакаланиши мумкин. Мансабдор шахснинг ўз хизмат вазифасидан фойдаланиб, бошқа бир жиноятнинг содир этилишига шароит яратиши каби ҳаракатлари учун жиноятлар мажмуи эса Жиноят Кодексининг 59-моддаси бўйича малакаланади.

Баҳром АҲРОРОВ,
доцент
Фурқат ҲУСАНОВ,
магистрант

Акмал САИДОВ,
Олий Мажлис Демократик институтлар, нодавлат ташкилотлар ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари қўмитаси раиси

Huquqiy savodxonlik sari

ҚОНУНЛАРИМИЗ — ТАРАҚҚИЁТ ОМИЛИ

Истиқлол йилларида юртимизда мустақиллигимизни ҳар томонлама мустаҳкамлаш, ҳуқуқий демократик давлат қуриш, адолатли фуқаролик жамиятини шакллантириш, иқтисодиётимизни бозор муносабатларига ўтказиш ва жаҳон андозалари асосида ривожлантириш, маънавиятимизни юксалтириш, халқимизга фаровон ҳаёт шароити яратиб бериш, юртимизни обод қилиш ва халқаро майдонда обрў-эътибор қозониш йўлида кенг миқёсли яратувчилик ишлари амалга оширилдики, буни илгари тасаввур ҳам этолмасдик. Бу борадаги ютуқларимизни, назаримда, қуйидагича ифодалаш мумкин:

— аввало, ўтган йиллар ичида мамлакатимизда давлатчилигимизни мустаҳкмлашнинг ҳуқуқий пойдевори яратилди. Хусусан, Бош Қомусимиз, 300 дан ортиқ қонун, 12 та кодекс қабул қилинди. Бунинг натижасида эса тубдан янги бўлган миллий ҳуқуқий тизим юзага келди;

— иккинчидан, одамларнинг дунёқараши оламшумул даражада ўзгарди, уларнинг ҳуқуқий тафаккур қилиш доираси кенгайди, ҳуқуқий маданияти юксалди. Бу ҳолатларни фуқаролар онгида қонунларга нисбатан бутунлай янгича муносабат шаклланганИ мисолида ҳам кўришимиз мумкин;

— учинчидан, юртимизда янги миллий давлатчилик пойдевори яратилди.

Юртбошимиз Ислом Каримов Вазирлар Маҳкамасида 2002 йилнинг биринчи ярим йиллик якунларига бағишлаб ўтказилган мажлисда таъкидлаганидек, ҳозирги кунда эркинлаштириш ва демократлаштириш жараёни юртимизда амалга оширилаётган барча ўзгаришлар, шу жумладан, миллий қонунчилигимиз асосларини янада мустаҳкамлаш йўлидаги саъй-ҳаракатларимизни ҳам бир-бирига жипс боғлаб турувчи ўзига хос занжир вазифасини ўтамоқда.

Бу эзгу мақсадларни амалга ошириш, уларнинг ҳуқуқий асоси ва амалий механизмини шакллантириш учун мамлакатимизда 2000 йилда Президентимиз Фармонига мувофиқ, еттита энг асосий йўналиш бўйича — сиёсий соҳада, давлат қурилиши ва бошқаруви, иқтисодий-маънавий, суд-ҳуқуқ, ташқи сиёсат ва хавфсизликни таъминлаш соҳаларида ислоҳотларни эркинлаштириш бўйича дастур қабул қилинганди. Айни пайтда дастурларнинг изчиллик билан ҳаётга татбиқ этилиши барча жабҳаларда ўзининг самарасини бераётир.

Яна шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, Олий Мажлиснинг 2000-2002 йилларга мўлжалланган қонунчилик ва назорат фаолиятининг устуворлиги тўғрисидаги қарори ҳам миллий қонунчилигимиз асосларини ривожлантиришда муҳим аҳамият касб этмоқда. Айниқса, Олий Мажлиснинг саккизинчи сессияси миллий давлатчилигимиз тараққиётининг муҳим йўналиши ҳисобланмиш парламент ислоҳотлари, шу ўзгаришлар билан боғлиқ янги қонунлар яратиш жабҳасида ўзига хос залворли одим бўлди.

Президентимизнинг ана шу сессиядаги дастуриламал маърузасида референдум якунлари бўйича амалга ошириладиган қонунчилик ишларининг асосий йўналишлари, давлат ва ҳуқуқ ривожининг истиқболлари аниқ ва равшан кўрсатиб берилди.

Дунё тажрибаси шуни кўрсатмоқдаки, ҳуқуқий-маърифий жамиятни мукаммал қонунчилик ва ҳуқуқ устуворлигисиз тасаввур этиб бўлмайди. Ўз навбатида, қонунчиликни ривожлантириш ва қонунлар устуворлигини таъминлашга фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва маърифатини оширмасдан, ҳуқуқий маданиятни юксалтирмасдан туриб эришиб бўлмайди. Булар бирбири билан чамбарчас боғлиқдир. Кучга кирган қонун бажарилиши, натижа бериши учун, аввало одамлар унинг мазмунини билиши, моҳиятини тушуниши ва шунга нисбатан уларнинг онг-шуурида ҳурмат туйғуси шаклланиши, кишиларимиз қонунларга онгли равишда итоат этишига эришишимиз керак бўлади.

Истиқлол йилларида қонунларни қабул қилишнинг ўзига хос тизими шакллантирилди. Ҳар бир янги қабул қилинаётган қонун камида учта мезон асосида пухта ишлаб чиқилмоқда:

— биринчидан, ҳар қайси қонуннинг халқаро андозаларга қанчалик мослигига жиддий эътибор қаратилади;

— иккинчидан, ҳар бир қонун ҳужжатини тайёрлашда илғор чет эл юридик тажрибасига таянилади;

— учинчидан, кўп асрлик ҳуқуқий меросимиз анъаналарига асосланилади.

Бу йил худди ана шу мезонлар негизида қабул қилинган Конституциямизнинг ўн йиллигини нишонлаймиз. Бош қомусимиз ўз вақтида БМТ, ЕХҲТ каби нуфузли халқаро ташкилотлар, шунингдек АҚШ, Буюк Британия, Франция сингари ривожланган демократик давлатлар мутахассисларининг экспертизасидан ўтган. Улар томонидан асосий қонунимиз энг демократик, халқаро миқёсда эътироф этилган меъёр ва талабларга жавоб беради, деб эътироф этилган.

Кези келганда шуни таъкидлаш жоизки, мамлакатимизда қонунларни яратиш механизми тўла шакллантирилди. Лекин шу билан бирга қонунларни ҳаётга татбиқ этиш борасида муаммолар йўқ эмас. Айни пайтда амалдаги қонунлар ижросини тўла таъминлаш механизмини янада такомиллаштириш зарурати долзарб масала бўлиб турибди. Демак, қонунлар ижросини тўлиқ таъминлаш тизимини яратиш тақозо этилмоқдаки, бу вазифаларни ҳуқуқ социологияси деб аталувчи янги ва мустақил соҳа фаолиятини кенг йўлга қўйиш ҳамда ижтимоий фикрни атрофлича ўрганиб бориш орқали бажариш лозим бўлади.

Хулоса қилиб айтганда, илм соҳиблари ва амалиётчилар қонун чиқарувчилар билан ўзаро ҳамжиҳатликда иш олиб борсалар, эзгу мақсадларга тезроқ эришган бўлур эдик.

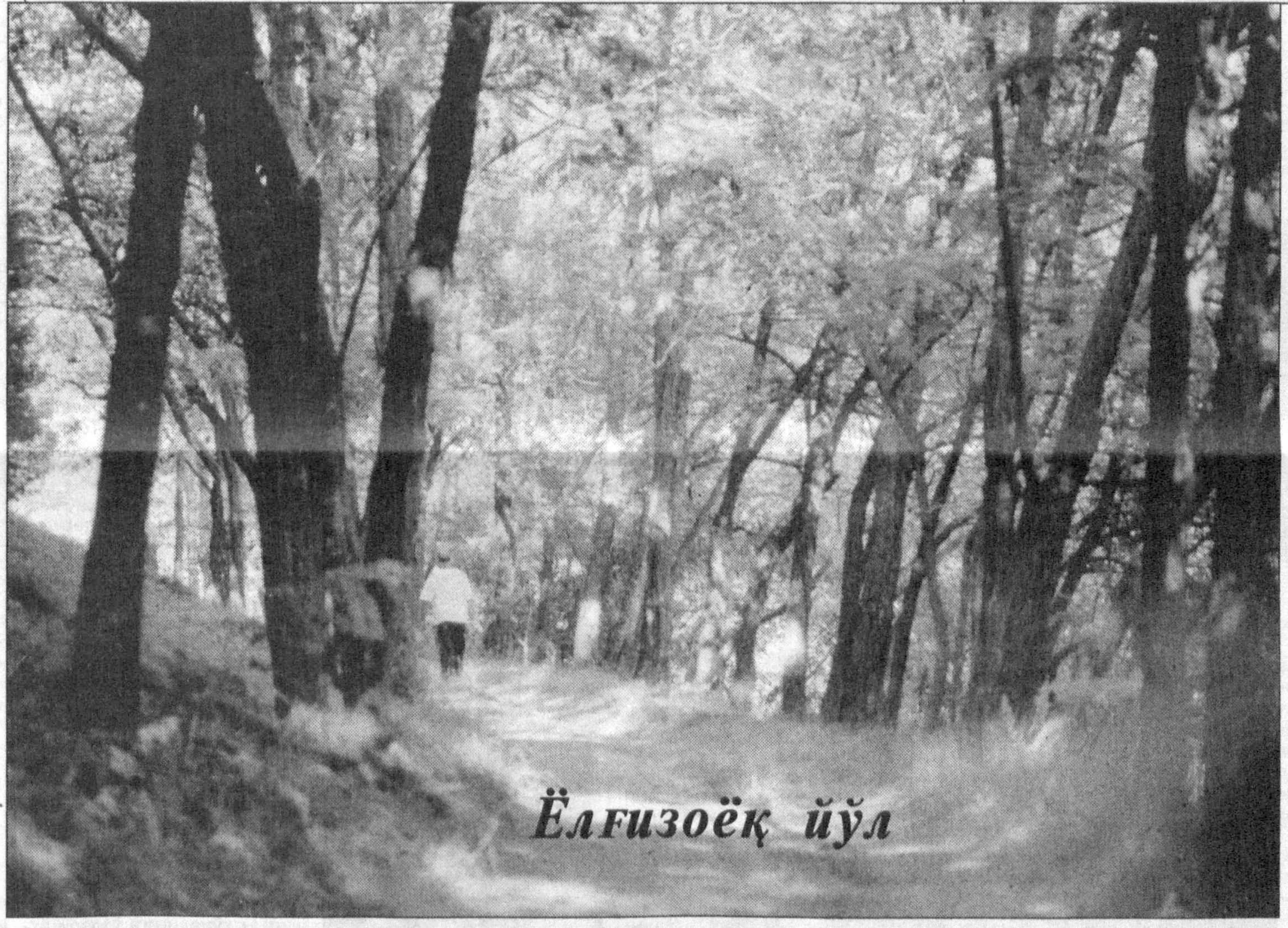

Ёлғизоёқ йўл

Qing`irlikning qiyig`i

ЙИРТИЛГАН НИҚОБ

Иштихонлик Жўра Эшмуродов, Шаҳобиддин Хўжаёров ва Нормамат Темировни туманда кўпчилик "ёзғувчи" сифатида яхши билар эди. Бу "уч оғайни ботирлар" туманда "ёзғувчи" деган ном қозонишди. Улар кўп йилар давомида фирибгарлик билан шуғулланиб, нуфузли лавозимларда ишлаётган шахсларнинг қадамини "санаб", шулар асосида юқори ташкилотларга турли хил иғво хатларини ёзишни одат қилишган. Кейинчалик ўз фаолиятларини "такомиллаштириб", иғвогарона хатларини "мижоз"ларига кўрсатиб, улардан шунинг эвазига катта миқдорда пул талаб қилишган. Акс ҳолда хатларни тегишли жойларга жўнатиб юборамиз, деб қўрқитишган.

Айрим айби бор раҳбарлар уларнинг шартига кўниб, талабларини қаноатлантиришган. Охир-оқибат иш шу даражага етганки, улар энди очиқчасига таъмагирлик йўлига ўтишган.

Халқ орасида "кўза кунда эмас, кунида синади" деган нақл бор. Ҳар бир нарсанинг чек-чегараси ва меъёри бўлгани каби фирибгарларнинг фаолиятига ҳам ниҳоят якун ясалди. Гап шундаки, шу йилнинг 22 январ куни "уч оғайни"лар Иштихон туман давлат санитария эпидемиология назорат маркази бош шифокори Хидирбой Мирзаевнинг хизмат хонасига боришиб, унга "туманда санитария аҳволи чатоқ, бунга сен айбдорсан, фалон-фалон хатоликларга йўл қўйгансан. Агар учаламизга эллик минг сўмдан берсанг, эвазига шикоят хатини ҳеч қаерга юбормаймиз. Ёпиғлиқ қозон ёпиғлигича қолсин, десанг, пулни индинга Нормаматникига олиб бор", деб шарт қўйишди.

Аммо фирибгарлар бу гал адишишган эди. Хидирбой Мирзаев ҳам анойилардан эмаслигини амалда кўрсатди. Ҳеч иккиланмай Иштихон туман Ички ишлар бўлимига мурожаат қилиб, масъул ходимларга бор воқеани баён этди. Ички ишлар бўлими ходимлари дарҳол таъмагирларнинг ниқобини йиртиш режасини ишлаб чиқишди. Шу йилнинг 24 январ куни Иштихон шаҳар, Ҳамид Олимжон номидаги кўчада истиқомат қилувчи Нормамат Темировга туман давлат санитария ва эпидемиология назорат маркази бош шифокори Хидирбой Мирзаев товламачиларга ваъда қилинган 150 минг сўмни олиб бориб берди. Нафс балосига гирифтор бўлган фирибгарлар шу тариқа қўлга тушишди. Яқинда уларнинг содир этган жинояти юзасидан суд ҳукми эълон қилинди. Товламачиликни касб қилиб олишган фирибгарлар қонун асосида жазога тортилди. Бошқача айтганда, қинғирликнинг қийиғи чиқди. Лекин шу ўринда яна бир мулоҳазани айтиб ўтиш лозим. Гап шундаки, суд мажлисида тумандаги айрим раҳбар ходимлар товламачиларнинг бўҳтонларидан қўрқиб, уларнинг талабларини бажариб юришгани маълум бўлиб қолди. Бу эса фирибгарларга янада каттароқ йўл очган. Хўш, айрим раҳбарлар нега фирибгарларнинг ноғорасига ўйнашган? Ёки уларнинг ҳам айби шунчалик кўп бўлганми? Бу каби саволлардан келиб чиқадиган хулоса шуки, фирибгарликка айрим раҳбарларнинг ўзлари йўл очиб беришган. Янаям тўғрироғи, лоқайдлик, "сен менга тегма, мен сенга" қабилида иш юритиш ана шундай натижаларга олиб келди. Бу энди бошқаларга сабоқ бўлса, ажаб эмас.

Акмал ИМОМОВ,
ҳуқуқшунос
Азим ҚОДИРОВ,
журналист

ФАРЗАНДЛИККА ОЛИНГАН БОЛА

УНИНГ ТУҒИЛГАН ЖОЙИ ҚАНДАЙ ЎЗГАРТИРИЛАДИ?

Маълумки, ҳаёт ҳар доим ҳам бир текис, равон кечмайди. Баъзи оилаларда фарзандсизлик каби изтиробли ҳолатлар учраб туради. Бундай оилалар, шубҳасиз, фарзандликка бола олиши табиийдир.

Энг аввало шуни айтиш жоизки, қонунга кўра, болани фарзандликка олиш унинг сир сақланишини таъминлаган ҳолда амалга оширилади. Фарзандликка олинган боланинг туғилган жойини ўзгартириш, фарзандликка олинганини сир сақлаш мақсадида қоида бўйича 10 ёшгача бўлган болаларга нисбатан йўл қўйилади. Афсуски, жойларда 10 ёшдан юқори бўлган болаларнинг ҳам фарзандликка олинганда, туғилган жойларини ўзгартириш ҳоллари учраб туради. Бу эса Оила Кодексининг 164-моддасига зиддир. Чунки мазкур моддада агар бола 10 ёшдан ошмаган бўлса, туғилган жойи ҳам Ўзбекистон Республикаси доирасида ўзгартирилиши мумкин, дейилган.

Кези келганда шуни алоҳида таъкидлаш ўринлики, агар фарзандликка олиш тўғрисидаги қарор туғилганлик ҳақида далолатнома ёзуви тузилган жойда чиқарилган бўлса, ўзгартиришлар киритишда ортиқча қийинчиликлар келиб чиқмайди. Яъни, ФҲДЁ ходими дастлабки маълумотларни ўчириб, ўрнига янги ёзувлар киритади ва туғилганлик ҳақида янги гувоҳнома беради. Агар боланинг туғилган жойи ўша вилоят доирасида ўзгартирилса, "туғилган жойи" деган устун ўзгаришсиз қолдирилиб, вилоят доирасидаги янги туғилган жойи кўрсатилади. Масалан, фарзандликка олинган Эргашев Аброр 1997 йилда туғилган бўлиб, туғилган жойи Самарқанд вилояти, Каттақўрғон шаҳридан Самарқанд шаҳрига ўзгартирилган. Бундай ҳолатда, "Каттақўрғон шаҳри" деган ёзувни ўчириб, ўрнига "Самарқанд шаҳри" деб ёзиб қўйиш етарли.

Мабодо ҳоким қарорида боланинг туғилган жойи вилоят ҳудудидан ташқарига ўзгартирилса, бу ҳам янги далолатномада ўз ифодасини топади. Масалан, Каримова Саодат, 1990 йилда Бухорода туғилган, туғилган жойи ҳоким қарори билан Тошкент шаҳри деб ўзгартирилган. Тошкент шаҳридаги фарзандликка олувчиларнинг яшаш жойидаги ФҲДЁ идораси фарзандликка олинувчининг туғилганлик ҳақидаги гувоҳномасига кўра, туғилганлик тўғрисидаги ёзувни тиклаган далолатнома ёзувлари китобида тиклайди. Шундан кейингина бу ёзувга зарур ўзгартиришлар киритади ҳамда туғилганлик ҳақидаги дастлабки ёзув тузилган ФҲДЁ идорасига ўша ёзувни бекор қилиш ҳақида хабарнома юборилади.

Агар бошқа давлат билан махсус келишув бўлмаса, боланинг туғилган жойини Ўзбекистон Республикаси доирасидан ташқарига ўзгартириш мумкин эмас. Чунки боланинг туғилган жойини бошқа давлат ҳудудига ўзгартириш, ўша давлатнинг ваколатли идоралари розилигисиз боланинг фуқаролиги ўзгаришига ҳам олиб келиши мумкин.

Mitti maslahat

Рукн учун масъул: ҳуқуқшунос Т. ҚОРЁҒДИЕВ

Демак, баён этилганлардан шу нарса маълум бўладики, вилоятлар ичида фарзандликка олинган боланинг туғилган жойи ўзгартирилган тақдирда боланинг туғилиши қайд этилган далолатнома ёзувидаги "туғилган жойи" устунида вилоят ўзгаришсиз қолдирилиб, бошқа туғилган жойга алоқадор янги ёзувлар киритилади. Янгидан бирламчи туғилиш далолатнома ёзуви ёки тикланган далолатнома ёзуви тузилмайди. Агар туғилиш далолатнома ёзуви бир вилоятда тузилиб, боланинг туғилган жойи бошқа вилоят ҳудудига ўзгартирилса, фарзандликка олувчиларнинг яшаш жойидаги ФҲДЁ идорасида "тикланган" далолатнома ёзуви тузилади ва бирламчи туғилиш далолатнома ёзуви бекор қилинади.

Яширишга ҳожат йўқ, бу масала юзасидан жойларда баъзи бир тушунмовчилик, оворагарчилик ва қонунбузилиш ҳолатлари учраб турибди.

Истардикки, ҳар бир туман ҳокими, ФҲДЁ ходими ёки васийлик, ҳомийлик кенгашлари ходимлари фарзандликка бола бериш ҳақидаги хулоса ва қарор лойиҳасини тайёрлаганда ёхуд ФҲДЁ ходими қарорини ижро қилиш жараёнида Оила Кодекси, шунингдек, бу Кодексга берилган шарҳларни чуқур кўздан кечирса, берилган тушунтиришларга қатъий амал қилса, ҳеч қандай қонунбузарлик ҳолати ёки оворагарчилик келиб чиқмайди.

Хулоса сифатида шуни айтиш керакки, мазкур масала бевосита инсон тақдири, унинг ҳаёти билан боғлиқ экан, унга ўта хушёрлик билан ёндашиш, махфийлик қоидаларига риоя қилиш фарзандликка олишнинг сир сақланишини кафолатлайди.

Jahon tajribasi

САКСОН ЗЕРЦАЛОСИ

Қадимги Германия феодал ҳуқуқи тарихида немис одат ҳуқуқларини ўзида мужассамлаштирган "Саксон Зерцалоси" номи билан аталувчи қонунлар тўплами муҳим ўрин эгаллайди. Бунинг ўзига хос сабаблари бор, албатта. Гап шундаки, 1230 йилда немис рицар судьяси Эйке-фон Ренкоф қадимги Германиянинг шарқий қисмида мавжуд бўлган урф-одатларни ҳуқуқий меъёр сифатида тартибга келтиради. Бу кейинчалик «Саксон Зерцалоси» номини олади. «Саксон Зерцалоси» мазмун моҳиятига кўра, икки қисмдан иборат бўлиб, 460 та моддани ўз ичига олган. Шуни таъкидлаш жоизки, мазкур қисмлар бир-бири билан ўзаро боғлиқ ҳолда ташкил топган.

Зерцалонинг биринчи қисми Земский ҳуқуқи деб аталиб, 234 та моддани ўз ичига олган учта китобдан иборат. Биринчи китоб 71 моддадан ташкил топган бўлиб, унда жиноят процессидаги бир қанча тартиб-қоида ва меъёрлар ифода этилган. Жумладан, суд тузилиши, суд процесси, суд мажбуриятлари, суд қилиш ва суд мажлисларида қатнашиш тартиби баён этилган. Ушбу китобнинг ўзига хос жиҳати шундан иборатки, унда суд мажбуриятлари ва суд ишларида ер эгаларининг қатнашиши мажбурий экани белгилаб қўйилган.

Зерцалонинг иккинчи китоби сервитутлар бўлиб, у ердан фойдаланиш билан боғлиқ мажбуриятлар, жиноят процессидаги иш тартибига доир бир қанча меъёрларни ўз ичига олган. Жумладан, ушбу қонунлар тўпламида инсон ўзидан кейин нима қолдирса, унинг барчаси мерос саналиши белгиланган. Бунда хизматкорларнинг мавқеи биринчи ўринга қўйилган, яъни улар ўз хўжайинлари вафот этган кунгача ишлаган иш ҳақининг тўланишини талаб қилишлари мумкин бўлган.

Зерцало тўпламида ворислик ҳақида ҳам муҳим меъёрлар мавжуд эди. Хусусан, ворисликда ҳарбий буюмлар вояга етган катта ўғлига, агар бундай ўғил бўлмаса, қилич тутишга лойиқ бўлган қариндошига ўтиши лозим бўлган.

Ушбу тўпламда фуқаролик ҳуқуқига ҳам меъёрлар ажратилган бўлиб, ер мулки, унга бўлган ҳуқуқий муносабатлар кенг ёритиб берилган. Тўпламда ёзилишича, ерга даъвогар шахс ер мулкига бўлган ҳуқуқни 31 йилу 6 ҳафта 3 кун давомида даъво қилмаган бўлса, ўзининг ҳуқуқини йўқотган ҳисобланади. Давлат ер мулки, шунингдек, швабларнинг ер мулкига бўлган ҳуқуқларга муддат белгиланмаган, чунки улар ўз ҳуқуқларини гувоҳларнинг кўрсатмалари асосида исбот қилишлари лозим бўлган.

Зерцало тўпламининг ушбу китобида жиноят ҳуқуқи ва жиноий судлов ишларига алоҳида эътибор қаратилган. Унда давлатга қарши чиқиш оғир жиноят деб белгиланган. Агар сеньорлар қасам ичиб, тил бириктирган ҳолда империяни рад қилса, улар империяга қарши ҳаракат қилган ҳисобланган. Тўпламнинг яна бир эътиборли жиҳати, унда номусга тегиш жиноятини содир этган ҳар бир шахснинг боши танидан жудо қилиниши қайд этилган. Жиноят жойи ҳисобланган уй эса суд қарори билан бузиб ташланган.

Қасддан одам ўлдириш жинояти ҳам энг оғир жиноятлардан ҳисобланган. Вояга етмаган шахслар одам ўлдирса, уларга нисбатан ҳаётдан маҳрум этиш, қатл этиш жазолари қўлланилмасдан, уларнинг мулкларидан хун (вергельд) ундирилган. Ота-онаси одам ўлдириш жиноятини содир этгани учун ўғил жавоб бермаган. Жазо тизимида эса қатл этиш ёки аъзога шикаст етказиш жазоларини хун тўлаш, сотиб олиш билан алмаштириш мумкин бўлган.

Ўғирлик ҳам оғир жиноят ҳисобланиб, унга нисбатан осиб ўлдириш жазоси берилган. Ўғирланган катта миқдордаги мулкни яширганлар бошини кесиш йўли билан қатл этилган. Отлар, ҳўкизларни ўғирлаган, тегирмон, черков, қабристонни талаган, ўт қўювчилар ғилдиракка боғлаб қатл этиш билан жазоланган.

Зерцалога мувофиқ ўғри ёки талончи жиноят устида қўлга тушса, уни суд қилиш учун камида учта қишлоқдан биттадан учта гограф (парча ери бор озод киши) сайлаш ва гограф суди тузиш лозим бўлган. Судга келмаганларга катта миқдорда жарима солинган.

Ушбу тўпламда гувоҳлар ҳақидаги меъёрлар ҳам кўрсатиб ўтилган бўлиб, уларда етти кишининг гувоҳлик бериб тасдиқлаши тўғрисида сўз боради. Бошқача айтганда, суд ижросининг гувоҳлиги етти кишининг гувоҳлиги талаб қилинадиган ишда икки кишининг гувоҳлиги ўтган. Суд қароридан қаноатланмаган томонлар юқори судлар ва қирол судларига ҳам шикоят қилиши мумкин бўлган.

Зерцалонинг учинчи китоби 91 моддадан иборат бўлиб, у фуқаролик ҳуқуқи масалалари, кафолат, кафиллик, даъвогар, жазо, вергельдя, хун ва унинг миқдорлари, давлат ҳуқуқи, аббатларни сайлаш тартиби, маъмурий бўлиниш масалаларини ўз ичига олган. Қонунлар тўпламининг иккинчи қисми уч бобга бўлиниб, 226 та моддани ташкил этган. Бу қисм "Лен" ҳуқуқи деб аталади. Унга кўра, клерклар, аёллар, деҳқонлар, савдогарлар, қонуний никоҳсиз туғилганлар, шунингдек, отаси томонидан рицарлик унвонига эга бўлмаганлар айрим имтиёзлардан маҳрум этилган. Ворис бўлган ўғил "Лен" ер мулкига ҳам ворис ҳисобланган. Шунинг учун у ўз хўжасидан "Лен" ҳуқуқини тасдиқлашини сўраши шарт ҳисобланмаган. Лекин бир йилу олти ҳафта ичида "Лен" эгасининг ҳузурига бориб ўзининг вассал деб танишлигини сўраши лозим бўлган. Мазкур илтимосга "Лен" эгаси индамаса, меросхўр "Лен"га мажбуриятсиз эгалик қилиши мумкин бўлган. Яна шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш лозимки, бу қисмда "Лен" судида ишни кўриш тартиблари ҳақида ҳам аҳамиятга молик меъёрлар баён этилган.

Хулоса сифатида айтиб ўтадиган бўлсак, қадимги герман феодал давлатининг ривожланиши ва бошқарилишида "Саксон Зерцалоси" ўзига хос ўрин эгаллаган. Улар кейинчалик ҳуқуқ фанининг тараққиётида ҳам асос вазифасини ўтаган.

Саломат НИЁЗОВА,
тадқиқотчи

Ajab savdolar

“ПАРВОНА”

ФЕЛЬЕТОН

Бирор ташкилотга янги раҳбар ишга келса, у ишни дастлаб нимадан бошлайди? Бу саволга ҳар ким ҳар хил жавоб бериши табиий. Жиззах тиббиёт коллежи директорининг ўқув ишлари бўйича ўринбосари Усмон Ҳамроевнинг таҳририятга йўллаган шикоят хатида ёзилишича, 2000 йил 5 сентябрда мазкур коллеж директорлигига тайинланган Ислом Субҳонқулов бу борада ўзига хос йўл тутибди. Олтмиш икки ёшли “тажрибали” раҳбар иш бошлаган куниёқ коллежнинг барча ходимларини йиғиб, “амалдаги Меҳнат Кодексининг 98-моддасига биноан корхона раҳбари алмашганда ходимлар билан тузилган меҳнат шартномасини бекор қилишга ҳақли. Қолаверса, янги раҳбарнинг имзоси билан тасдиқланган янги шартнома шакли тузилиши лозим. Шу сабабли ҳамма менинг номимга “ўз хоҳишимга кўра эгаллаб турган лавозимимдан озод қилишингизни сўрайман”, деган мазмунда ариза ёзсин. Бу расмиятчилик учун бажарилади, холос. Яъни, янги шартнома асосида ҳамма олдинги ишини давом эттираверади”, деб фармойиш берибди. Шундан кейин коллеж ходимлари янги раҳбарнинг буйруғини адо этишга киришишибди. Лекин қонунчиликдан озми-кўпми хабардор бўлган коллеж директорининг ўқув ишлари бўйича ўринбосари лавозимида ишлаётган Усмон Ҳамроев янги раҳбарнинг бундай ноқонуний талабини бажаришдан бош тортиб, ариза ўрнига қонуний меҳнат таътилига чиқиш ҳақида ариза ёзибди. Бунга жавобан директор “аввал ишдан бўшаш тўғрисида ариза ёзинг, кейин меҳнат таътилига чиқасиз”, дебди. Бироқ Усмон Ҳамроев бунга рози бўлмагач, ноилож унинг меҳнат таътилига чиқиши тўғрисидаги буйруққа имзо чекибди. Усмон Ҳамроев таътилдан қайтиб келгач, унга 7 сентябр куни ишдан бўшатилганини айтишибди. Директорнинг ушбу ноқонуний хатти-ҳаракати фуқаролик ишлари бўйича Жиззах шаҳар ва туманлараро судида кўриб чиқилиб, суд ҳукмига кўра Усмон Ҳамроевни ўз лавозимига тиклаш баробарида унга мажбуран бекор юрган вақти ва етказилган маънавий зарар учун директорнинг чўнтагидан 65696 сўм ундириб берилибди. Бироқ директор жаноблари бундан тегишли хулоса чиқариш ўрнига яна Усмон Ҳамроевга “тиш қайраш”ни давом эттирибди. Яъни 2000-2001 ўқув йили учун қонуний меҳнат таътилига чиқиш учун ариза берган Усмон Ҳамроев директордан рад жавобини олибди. Иш яна судга ошади. Суд коллеж раҳбарига Усмон Ҳамроевнинг қонуний меҳнат таътили берилишини таъминлаш вазифасини юклайди.

Лекин коллеж директори суд қарорини ижро этишни хаёлига ҳам келтирмайди. Аксинча, шу йилнинг феврал ойида Усмон Ҳамроевни вазифасидан озод этиш тўғрисида навбатдаги ғайриқонуний буйруғини чиқаради.

Ушбу ғайриқонуний буйруққа Меҳнат Кодексининг 97-моддаси 2-банди, 100-моддасининг 2,3,4-бандлари асос қилиб олинган. Мазкур Кодекснинг 100-моддаси 2-бандига кўра, ходимнинг малакаси етарли бўлмаган ёки соғлиги ҳолатига кўра бажараётган ишига нолойиқ бўлиб қолганда меҳнат шартномаси иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилинади. Ваҳоланки, Соғлиқни сақлаш вазирлигининг 2000 йил 20 январдаги 21-сонли буйруғининг 1.3-бандига кўра Жиззах тиббиёт коллежининг ўқув ишлари бўйича директор ўринбосари Усмон Ҳамроев аттестациядан ўтган ва ўз лавозимига лойиқ деб топилган. Шунингдек, Меҳнат Кодексининг 100-моддаси 3-бандида ходимнинг ўз меҳнат вазифаларини мунтазам равишда бузиш меҳнат шартномасини иш берувчи ташаббуси билан бекор қилишга асос бўлади, дейилган. Усмон Ҳамроев эса 2001 йилда ҳалол меҳнатлари учун “Ўзбекистон Мустақиллигининг 10 йиллиги” нишони билан тақдирланган.

Мазкур модданинг 4-бандида ходим томонидан ўз вазифаларини қўпол равишда бузиш ҳам иш берувчи ташаббуси билан меҳнат шартномасини бекор қилишга асос бўлиши мумкинлиги белгиланган.

Тиббиёт коллежи ички меҳнат қоидаларининг 2.9.3-бандида ходимнинг касаллиги ҳақида 3 кун ичида иш берувчини огоҳлантирмаслиги меҳнат қоидаларини бир марта қўпол равишда бузиш, деб кўрсатилган. Ҳолбуки, мазкур модданинг 5-қисмида қайд этилишича, ходимнинг вақтинча меҳнатга қобилиятсизлик даврида иш берувчининг ташаббуси билан меҳнат шартномасини бекор қилишга йўл қўйилмайди. Коллеж ички меҳнат қоидасининг ушбу талаби қонунга хилоф бўлса-да, Усмон Ҳамроевнинг касаллиги ҳақида иш берувчини 3 кун ичида огоҳлантиргани ҳам судда ўз исботини топди.

Шу ўринда қўшимча қилиш лозимки, Жиззах вилоят ҳокимлиги ўрта махсус, касб-ҳунар таълими бошқармаси бошқарув кенгаши Усмон Ҳамроевни вақтинчалик меҳнатга қобилиятсизлик даврида вазифасидан озод қилиб, қонун талабини қўпол равишда бузган. Тиббиёт коллежи раҳбари Ислом Субҳонқулов ҳам бошқарув кенгаши қарорини асос қилиб, Соғлиқни сақлаш вазирлигининг ёзма равишда розилигини олмасдан, мазкур масалани касаба уюшма қўмитасида кўриб чиқмасдан, тиббиёт коллежининг ички меҳнат тартиби қоидаларини қўпол равишда бузиб, касаба уюшмаси билан келишмаган ҳолда ходимни вазифасидан ноқонуний озод қилган.

Мазкур масалани батафсил кўриб чиққан фуқаролик ишлар бўйича Сирдарё вилоят судининг апелляция судлов ҳайъати Меҳнат Кодексининг 111-моддасига асосан Усмон Ҳамроевни олдинги лавозимига тиклаб, Меҳнат Кодексининг 275-моддаси 6-қисмига кўра мажбурий бекор юрган вақти учун иш ҳақи ва маънавий зарар учун 197.250 сўм ундириш ҳақида қарор чиқарди. Бироқ ҳалигача ушбу суд қарори ижро этилмаяпти.

Шикоят хатида ёзилишича, Жиззах тиббиёт коллежида талабаларни ўқитиш учун яратилган шарт-шароит жуда ночор аҳволда. Бунга ҳар йили коллежга режадан ортиқ ўқувчилар қабул қилиш асосий сабаб бўлаётган экан. Маълумотларда қайд этилишича, коллежда сўнгги икки йил давомида 567 нафар ўқувчи режадан ортиқча қабул қилинган. Аслида 1050 ўқувчи ўрнига мўлжалланган коллежда бугунги кунда 2150 нафар ўқувчи таҳсил олаётган экан. Ўқув хоналари етишмаслиги туфайли дарслар 3 сменада олиб борилар экан. Машғулотлар эрталаб соат 8 да бошланиб, кечки соат 20:20 гача давом этар экан. Шикоят хати муаллифининг ёзишича, бу коллеждаги умумий аҳволнинг бир кўриниши, холос. Аслида эса коллежда бундай қонунбузарликлар одат тусига кириб қолган. Суд идоралари томонидан коллеж раҳбари И. Субҳонқуловнинг ғайриқонуний ҳаракатлари юзасидан хусусий ажрим чиқарилиб, бу ҳақда Соғлиқни Сақлаш Вазирлиги хабардор этилган бўлса-да, вазирлик мутасаддилари сукут сақлаш билан кифояланишмоқда. Эҳтимол, шу сабаблими, Жиззах тиббиёт коллежи раҳбари Ислом Субҳонқулов қонун ва суд талабларини назар-писанд қилмаяпти. У “ўзи хон, кўланкаси майдон” қабилида фаолият юритмоқда.

Шикоят хатида баён этилган воқеалар кишига беихтиёр чироқ нурига ўзини ураётган парвонанинг ҳолатини эслатади. Маълумки, парвона чироқ нурига жон-жаҳди билан талпиниши натижасида баъзан эҳтиётсизликка йўл қўйиши ва олов домида ҳалок бўлиши ҳам мумкин. Демак, парвонанинг ҳаракатини такрорлашга уриниш яхшиликка олиб келмас экан.

Хулоса ўрнида айтадиган бўлсак, Жиззах тиббиёт коллежидаги аҳвол ҳам тез орада ўнгланиши зарур. Бу, энг аввало, Усмон Ҳамроевнинг қонуний ҳақ-ҳуқуқи тикланиши, қолаверса, жамоа ходимлари ва кўп сонли талабалар фойдасига хизмат қилиши шубҳасиз. Чунки фуқароларнинг қонуний манфаати раҳбарларнинг шахсий манфаатидан ҳар доим устун туради. Мутасадди ташкилотлар шуни унутмасалар, бас!

Холли НОРБОЙ,
журналист

Badnafslik

ҲАЗМ БЎЛМАГАН ОШ

Тўрткўл туманидаги “Ўзбекистон” ширкат хўжалиги чорвачилик фермаси мудирлигига тайинланган Тожибой Олломов ўз ҳисобидаги қорамолларнинг 280 бош эканини билиб ҳаловатини йўқотди. Йўқ, у шунча жониворни қандай боқиш ташвиши ҳақида ҳеч қачон ўйлаган эмас. У улардан қандай қилиб чўнтагига даромад олишни ўйлай бошлади.

Ниҳоят, Тожибой чорвачилик фермасида анча-мунча йиллардан буён бош зоотехник бўлиб ишлаб келаётган Озод Отажонов билан тил бириктиришга муваффақ бўлди.

Тожибой илиқ март кунларининг бирида Озодни уйига таклиф этди. Ёғлиққина ош дамлашиб, амалга ошириладиган ишларининг режасини тузишди.

— Озоджон, энди бу ёғига биргаликда ҳаракат қилмоғимиз керак, — деди мезбон сертакаллуфлик билан, — Шундай қилсак, иккаламиз ҳам кам бўлмаймиз, ука.

— Тушунмадим, — деб елка қисди Озод.

— Нимасини тушунмайсан? — дея сўзида давом этди Тожибой. — Бу ишнинг ҳеч қанақа сир-пири йўқ. Ахир, тасаввур қилаяпсанми, шунча қорамол... Битта-иккитасини ўмарганимиз билан камайиб қолармиди? Ҳали бошқа йўлларини ҳам топамиз.

Тожибой Озодга режасини обдон тушунтиргандан сўнг қуюқ ошхўрлик давом этди. Орадан кўп ўтмай Тожибой Озодни ёнига имлади-да, харидор топиб қўйганини, шу боис тун ярмида, албатта фермага келиши лозимлигини уқтирди.

Режага мувофиқ шериклар келишилган пайтда ҳозир бўлишди. Кейин эса ювошгина, аммо наслдор иккита наввоснинг шохига ип боғланди...

— Яша! — деди эртасига Тожибой Озоднинг қўлларидан сиқаркан. — Бор экансан-ку!...

Бундай “тадбир”лар яна давом этди. Гоҳ у, гоҳ бу усулларда, гоҳ ферма, гоҳ яйловларда қорамоллар шохига ип илиниб қолаверди... Шу йўл билан 32 бош йирик шохли қорамол ўттиз икки тарафга гумдон қилинди. Яна бир неча бош қорамоллар “камомад” ниқоби остида йўқотилиб, жарақ-жарақ пулларга айланди. Шундай қилиб, бир кузнинг ўзида нақ бир миллион 757 минг 982 сўм пул ҳамтовоқларнинг чўнтагини қаппайтирди. Қиш яқинлашган сайин Тожибойни бир савол ўйлантира бошлади:

Қозикда йўқ мол ўт ейдими? Албатта, емайди-да! Тожибой буни яхши билади. Аммо ўша 50 бош қорамол қозикда йўқ бўлгани билан ҳисобда бор-ку! Ҳисобдаги молга эса муайян ўлчовда ем-хашак ажратилади. Демак, ўйлаб кўрса бўлади...

Тожибой яна Озодни олдига чақириб, унга режасини айтди. Бир кечқурун гапни бир жойга қўйишиб, 503 минг 876 сўмлик ем-хашакни ферма ҳисобидан чиқариш тўғрисидаги қалбаки ҳужжатга имзо чекишди. Натижада 50 бош қорамол ва уларга берилиши лозим бўлган ем-хашак ҳисобидан 2 миллион 261 минг 858 сўм пул мудир ва зоотехник чўнтагига келиб тушди.

Мўмай даромаддан хурсанд бўлишган маст-аласт икки оғайни Озодникига томон йўл олдилар. Қуюққина ошхўрлик бўлди. Вақт алламаҳалга етганда, ўринларидан қўзғалдилар.

— Укамсан, — деди Тожибой Озоднинг қизаринқираган юзларидан чўлпиллатиб ўпаркан. — Ҳамиша бирга бўламиз. Эртага меникида.

Аммо эртасига меҳмондорчилик давом этмади. Тожибой ферма ичкарисига қадам босиши ҳамоноқ, хунук ҳабар эшитди: фермага текширувчилар келибди! Вужудини титроқ босиб, Озодни қидира бошлади.

Тез орада Озод кириб келди.

— Озод, — деди мудир важоҳат билан, — Менга қара, текширувчилар келаётганмиш! Ҳамма ишларни тўғрилашимиз керак, уқдингми? Қани, қандай йўли бор?

Бунга жавобан Озод билмайман, деб елкасини қисди. Узоқ танаффусдан сўнг бирдан Тожибой тилга кирди:

— Менинг Элликқалъа туманида битта ошнам бор. Фермер хўжалиги бошлиғи. Унинг олдига борамиз.

Бир зумда ҳар иккаловига жон кирди. Гапни бир жойга қўйишиб иккови Элликқалъа туманига отланишди ва “Эл-диёр” фермер хўжалиги раиси Ўринбой Каримовга вазиятни обдон тушунтиришди. Ўринбойнинг эски қадрдонларига “йўқ” дейишга тили бормади.

Одатда битта жиноятни содир қилган киши иккинчи жиноятга қўл уришга мойил бўлади. Икки ҳамтовоқ ҳам худди шу йўлни танлашди. Шу билан бирга ўзга бир шахсни ҳам жиноят ботқоғи сари судрашди.

— Илтимос,— деди Тожибой кўзларини мўлтиратиб, — бизни балодан фақат сен қутқазиб қола оласан.

Шу тариқа Элликқалъа туманидаги “Эл-диёр” фермер хўжалиги Тўрткўл туманидаги “Ўзбекистон” ширкат хўжалигига 22551 килограмм ем-хашак аралашмаси бергани, унинг эвазига мазкур хўжаликдан умумий баҳоси 772 минг 525 сўмлик 26 бош қорамолни қабул қилиб олгани тўғрисидаги қалбаки ҳужжат имзоланди. Гўё шу билан жиноят излари ёпилгандек бўлди.

Бироқ текширувчилар барча ҳужжатларнинг қалбаки эканини пайқаб қолишди. Натижада уларнинг қилмиши фош этилди. Ферма мудири Тожибой Олломов ва бош зоотехник Озод Отажоновлар суд ҳукми билан “Ўзбекистон” ширкат хўжалигига ўзлари етказган моддий зарарни тўлиқ тўлашга мажбур бўлишди. Шу тариқа ўғрилик оши ҳазм бўлмай қолди.

Фахриддин НУРИДДИНОВ,
адлия маслаҳатчиси
Тожимурод ЭШМУРОДОВ,
“Инсон ва қонун” мухбири

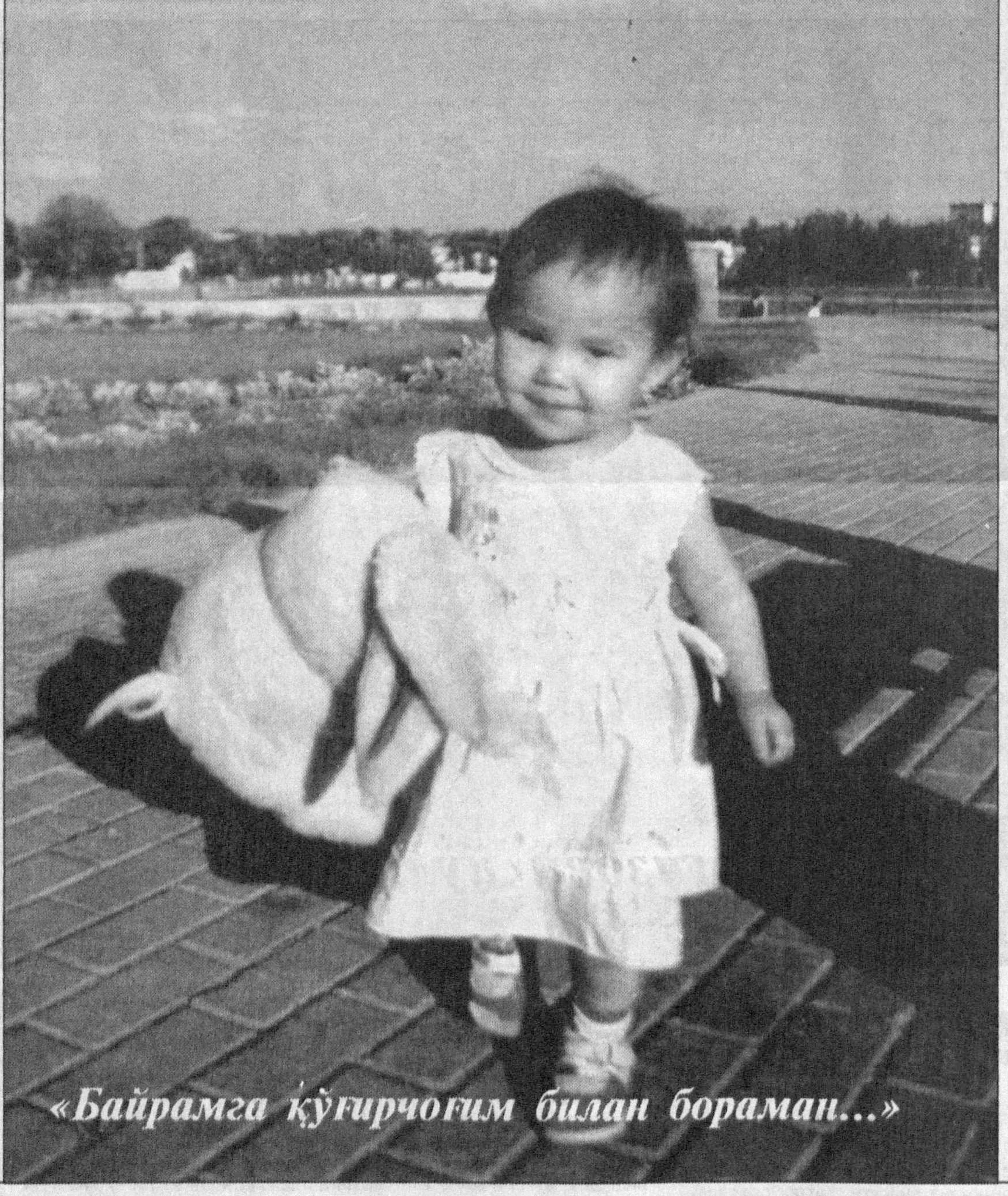

«Байрамга қўғирчоғим билан бораман...»

Mushohada

ҚЎШНИЧИЛИК ҲАҚИ

ЁКИ МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТ СИФАТИДА ЭЪЗОЗ ТОПГАН ҚЎШНИЧИЛИК ХУСУСИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

Халқимизда қўшнинг тинч — сен тинч, деган нақл бор. Лекин кўпчилик бундан кўпроқ қўшни билан уруш-жанжал қилмаслик ёки қўшнинг яхши бўлса, сен ҳам тинч-хотиржам яшайсан, ёмон бўлса, ҳолингга вой, деган маънони тушунади. Тўғри, бир қараганда, бу нақлда шундай маъно ҳам йўқ эмас. Бироқ чуқурроқ қаралса, бундан бошқа маъноларни ҳам илғаб олса бўлади. Ҳозирги ҳаётимизга назар ташласак, бир ҳудуд ёки маҳаллада қўни-қўшни бўлиб яшайдиган кишиларнинг бу хусусдаги гап-сўзларига аҳамият берилса, қўшничилик ҳақини билмасликлари, билганлар ҳам бунга етарли даражада риоя қилмасликлари кўринади. Қўшнинг сенга озор бермаса, тинчгина ўзининг аравасини ўзи тортиб юрса бўлди-да, деган қабилда фикр юритадиганлар ҳам йўқ эмас. Айримлар кўча-кўйда ёки уйга кириб чиққанда қўшнидан саломаликни аямаслик билан ўзини қўшничилик ҳақини адо этиб яшаётгандек ҳис этади. Айримлар тўй-маърака ёки бошига бирон мусибат тушганда ёрдам қўлини чўзиш, бунинг иложи бўлмаган тақдирда хурсандчилик ёки ғам-ташвишига шерик бўлиб туришнигина тушунади. Тўғри, бу одатлар ҳам қўшничилик ҳақи хусусида муайян тасаввур берса-да, лекин шу билан кифояланиш, шу билан қаноатланиш бу ҳақни жуда жўн ва юзаки тушунишни юзага келтиради.

Айтайлик, икки қўшни хотин оғзидан боди кириб, шоди чиқиб, бир-бирининг устига ҳақорат ва қарғиш ёғдириб турганига кўзингиз тушганда, бир-бирини шунчалик ёмон кўришса-я, қандай қилиб ёнма-ён яшаб юришибди, деб ҳайрон бўлишингиз табиий. Ўша низо-жанжалнинг сабаби суриштирилгудек бўлса, арзимас баҳона оловга ёғ қуйганига шоҳид бўласиз. Бунга эркаклар ҳам аралашгудек бўлса, унда текин томошани кўраверинг. Наҳотки, ҳар куни бир-бирига кўзи тушиб, бир-бирининг олдидан ўтганда уялишмаса-я, дея ёқа ушлайсиз, холос. Буниси ҳам майли-ку, бир-бири билан талашиб-тортишиб, кейин тинчиб кетишса, бировнинг ишига бизнинг аралашишга ҳаққимиз йўқ. Бироқ баъзи бир қўни-қўшниларнинг низоси суд идорасигача етиб бораётганига нима дейсиз?

Бир танишим билан кўришиб қолдик. У ёқ-бу ёқдан гурунглашиб ўтириб, бир қўшниси хусусида сўз очди. Танишимнинг гапига қараганда, аввал жуда иноқ ва аҳил яшашар экан. Лекин кунларнинг бирида унинг боласи билан қўшнининг тенгқур ўғли кўчада жанжаллашиб, муштлашиб қолади. Қўшнининг ўғли таёқ ейди. Бундан алами келган қўшни боласини касалхонага ётқизиб, прокуратурага арз қилади. Қўшнисига ўғли етказган тан жароҳати учун бир қўй бериб зўрға қутулибди. Хуллас, икки қўшнининг орасидан ола мушук ўтиб, ҳалигача тинчиб кетишмабди. Уйимга ким кириб, ким чиқса қўшним кузатадиган ва ҳар бир қадамимни ўлчайдиган бўлиб қолди. Энди у қўшнидан бошқа жойга кўчиб қутулмасам, қутулмайдиганга ўхшайман, дейди. Тўғри, танишимни оқлаш тарафдори эмасман. Унинг ҳам қайсидир даражада айби йўқ эмас. У қўшниси билан можарони ўз вақтида ҳал қилганда бошига бу қадар ташвиш тушмаган бўлармиди? Қарс икки қўлдан чиқади, деган гапга қўшилмасдан илож йўқ.

Пайғамбаримиз ким Оллоҳга ва охират кунига ишонса, қўшнисини ҳурмат қилсин, деган эканлар. Демак, илгариги вақтлар қўшнини ҳурмат қилиш иймон-эътиқод даражасида қаралган. Қўшниси билан ҳар доим уруш-жанжал ва низога бориб яшаган кишининг иймон ёки виждони борлиғига шубҳа билан қаралган. Биздан олдин ўтган аждодларимиз қўшничилик ҳақига жуда қаттиқ риоя қилганига айрим тарихий манбалар гувоҳлик беради. Ота-боболаримиз қўшнилари билан уриш-жанжал у ёқда турсин, ҳатто сан-манга боришни ўзларига уят ва ор деб билган. Шундай қўшнилар ҳам бўлган эканки, ўзининг уйида қозон қайнаса-ю, қўшниси қозон осмаганини пайқаб қолса, бу билан қўшнимга озор бермадиммикан, деган ўй-хаёлга борар экан. Шунинг учун ҳам қўни-қўшниларнинг бир-бирига таом кўтариб чиқиб йўқлаб туриши ўша даврлардан бизга одат бўлиб қолган бўлса, ажабмас. Олдинлари ҳар куни уйига кириб чиқадиган қўшниси кўринмай қолса, дарҳол унинг эшигидан хабар олар ва ҳол-аҳволини сўраб-суриштирар экан. Ҳозир кўп қаватли уйларда яшайдиган қўни-қўшнилар бир-бирини тузукроқ танимаслиги ва бир-бири билан мутлақо алоқа қилмаслигини эшитганда кўнгилдан бир-биримизга шу даражада бегоналашиб бораяпмизми, деган хавотир уйғонади. Ҳадиси шарифларда қарз сўраганда қарз бериш, чақирса жавоб қилиш, касал бўлса, бориб кўриш, яхшилик етса, табриклаш, мусибат етса, кўнгил сўраш ва бирон жойга кетганда уйига кўз-қулоқ бўлиб туриш ҳам қўшничилик ҳақларига киради, дейилган. Мабодо узоқ сафарга отланса, қариндош-уруғига эмас, уй-жойини қўшнисига ишониб қолдиришар экан. Ҳасан Басрий қўшнига озор етказмаслик эмас, балки қўшниси етказган азиятга сабр қилган киши энг яхши қўшнидир, деган. Чунки илгари қўшниси ёмон бўлса ҳам қўшним фалон-писмадон дея бировга ёмонлаб юрмаган ёки унинг устидан бирон жойга арз-дод қилиб бормаган. Бундай қилишни ё ўзларига эп кўрмаган, ё бўлмаса андиша қилган. Чунки ёмонни ёмон деган билан ҳеч қачон яхши бўлиб қолмаслигини ва сабр қилишдан бошқа чора йўқлигини яхшироқ тушунганлар. Шу тариқа ёмон қўшни ҳам бир куни инсофга кириб, ўзининг ёмон феълидан пушаймон бўлган ва қўшниси билан қадрдон бўлиб кетган. Ҳатто қуда-анда ва қариндош-уруғ бўлиб, бир умр тинч ва хотиржам ҳаёт кечиришган. Мустақиллик даврига қадам қўйганимиздан кейин шўро сиёсати кўпгина анъана ва қадриятларимизга путур етказгани ва уни йўқ қилишга урингани аён бўлиб қолди. Миллий қадрият ва урф-одатларимиз менсимаслик оқибатида эскилик сарқити деган баҳони олди. Шулардан бири қўни-қўшничилик ҳақига ҳам лоқайдлик билан қараш ҳоллари шу даврнинг бизга қолдирган “мерос”ларидан бири десак, тўғрироқ бўлади. Бу даврнинг “ҳаво”сини олган қўни-қўшнилар бир-бири билан ким ўзарга мол-дунё йиғиш, данғиллама тўй қилиш ва бир-бириникидан иморатни баландроқ қуриш каби майда ҳою-ҳавасларни ўзларига одат қилиб олишди. Ҳатто бир-бири билан арзимас баҳона туфайли бир умр юз кўришмасликка қасам ичган қўшнилар ҳам йўқ эмас. Шунинг учун қўшничилик ҳақини етарли даражада билмаслик ва унга риоя қилмаслик натижасида бир девор қўшниларнинг худди нотаниш одамлардек яшаб ўтишини тасаввур қилинг. Лекин мустақиллик миллий урф-одат ва анъаналаримизни ўзимизга қайтиб келишига кенг йўл очиб берди. Унга амал қилиш эса ҳар кимнинг ўзига боғлиқ.

Бобомурод ЭРАЛИЕВ,
“Инсон ва қонун” мухбири

Jinoyat va jazo

ҚАБОҲАТ ҚУРБОНИ

СУД ОЧЕРКИ

Бу дунёда ҳеч кимни ота-онасидан эрта айирмасин экан. Ота ёки онасидан бевақт жудо бўлган боланинг кўнгли ўксик бўлади. Чунки бола ҳаётида онанинг ҳам, отанинг ҳам ўз ўрни бор. Дилшодга ҳам ҳаёт ана шундай қисматни раво кўрган эди. Лекин унинг ёш умри эрта хазон бўлди. Эҳтимол, отаси қазо қилгач, онаси қайта турмушга чиқмаганида, у ҳам дўстлари сафида чопқиллаб ўйнаб юрардими?!

Келинг, яхшиси, мазкур воқеани бир бошидан сўзлаб бера қолайлик.

Улар илк марта Турсуной яшайдиган Қизилтепа тумани марказида учрашиб қолишди. Жуманиёзнинг афт-ангорига қараб бўлмас, эски кийим-боши кирчирга ботган, қўлида одамнинг таъби тортмайдиган тугунчани ушлаганича, Навоий шаҳрига отланаётганди. У куни кеча қамоқдан чиқиб келган, ҳали на иш ва на ётиб-туришининг тайини бор эди. Турсуной эса қишлоғи сари шошиларди.

Улар бир-бирига анча пайт бегонасираб тикилиб туришди, сўнг биринчи бўлиб Жуманиёз гап қотди:

— Автобус кутяпсизми? Анча бўлдими?

— Ярим соатча бўлди-ёв, — деди Турсуной унинг қўлидаги тугунчага, ўсиб кетган соч-соқолига разм солар экан. — Битта катта автобус Тошкентга қараб ўтиб кетди, лекин ҳеч кимни олмади. Менинг уйим яқин, таксида кетсам ҳам бўлаверади.

Кўп ўтмай бекатда иккисидан бошқа ҳеч ким қолмади. Жуманиёз тугунини қўлтиғига қисганича Турсунойни гапга тутди. У гап орасида ўзининг “курорт”дан келгани, Ғиждувон туманидаги “Гулистон” ширкат хўжалигида яшаётгани, айни пайтда бўйдоқлигию, иш ахтариб кетаётганини ҳам қистириб ўтди. Бундан ташқари, у Турсунойнинг турмушдан ёлчимагани, ўғилчаси билан ёлғиз яшаётганини ҳам билиб олди.

— Ўхшатмаса, учратмас деганлари тўғрига ўхшайди, — деди у, — буни қарангки, тақдиримиз бирбиримизникига ўхшаб кетар экан. Бирга турмуш қурсак, яхши бўларди. Мен фермер хўжалиги тузмоқчиман. Давлатдан кредит оламиз. Бойиб кетмасак ҳам, ҳар ҳолда топган-тутганимиз оиламизга етади. Ўғлингизни бирга тарбия қиламиз. Ўғил болани отасиз тарбиялаш бир ўзингизга оғирлик қилади.

— Билмадим... Қандай бўлаpкин? — дея уялганича жавоб қилди Турсуной. — Мен ҳали сизни яхши билмайман. Бундан ташқари, болам бор, у сизга ўрганиб кетармикан?! Алоҳида уй-жойингиз ҳам йўқ экан.

— Муштни бир ерга тугиб, қаттиқ ишлаймиз. Сиздай гўзал хотиним ёнимда бўлса, тоғниям талқон қиламан, — деди Жуманиёз азбаройи ишонтиришга уринар экан. — Ҳали кўрасиз, ҳаммаси яхши бўлади. Дилшодни ўз ўғлимдан ҳам афзал кўраман. У иккимизнинг фарзандимиз бўлади.

— Майли, эртага жавобини айтаман. Қариндошларим билан маслаҳатлашай-чи, улар нима дейишар экан.

Турсуной у билан хайрлашгач, йўловчи машинага ўтириб, қишлоғи томон йўл олди. Жуманиёз унинг ортидан тикилганча, хаёлга берилди. У содда ва ишонувчан аёлни учратганидан ич-ичидан хурсанд эди.

Ахир, бунақаси ҳаётда кам бўлади. Шундай хушрўй аёлнинг хаёлини бир пасда алғов-далғов қилиб ташлади. Бўлажак куёв қишлоғига қараб жўнади. Ҳадемай унинг ҳаётида янги кун бошланди. Турсуной ўйлаб-ўйлаб, охири турмуш қуришга розилик берди. Аммо ҳали у тақдир ўзига қандай қора қисматни раво кўраётгани, эртага бошига қандай кўргуликлар тушишини билмас, эҳтимол, бу гал бахтим очилар, турмушдан ёлчирман, деган ўй-ишонч билан ўзга бир уйнинг остонасини ҳатлаётган эди. Ўшанда Дилшод ҳали гўдак, бор-йўғи саккиз ёшга тўлган эди. Энди у тенгқурлари орасида дадам бор, деб гердайиб қўярди. Бола ўз номи билан бола-да, у ўгай бўлса-да, дадасига меҳр қўя бошлади. Оқибатда эса меҳрга ташна болакайнинг туйғулари ёлғон бўлиб чиқди...

Ҳаш-паш дегунча орадан ярим йилча вақт ўтди. Лекин улар ҳали бир-бирларига кўникиб улгурмай орага совуқлик тушди. Ҳаммаси Жуманиёзнинг янги-янги қилиқ чиқаришидан бошланди. У хотини ва ўгай ўғлига нисбатан қаҳрини сочадиган, йўқ жойдан жанжал чиқариб, уларни аёвсиз калтаклайдиган одат чиқарди. Энг ёмони, Дилшодни негадир жинидан баттар ёмон кўриб қолди. Уни уйдан безитиш, она меҳридан жудо қилиш ниятида турли хил ҳийла-найрангларни ўйлаб топа бошлади.

Бир куни эрталаб дастурхон устида хотинига дабдурустдан шундай деб қолди:

— Дилшодни “Меҳрибонлик уйи”га берсак яхши бўларди. У ҳалиям бирга яшашга кўниколмаяпти. Бўлак яшаса, тинч бўлади. Биз ҳам яйраб яшардик. Тез-тез бориб, кўриб келардик.

— Бор-йўғи битта фарзанд-ку, ахир, — деди Турсуной ўзини гуноҳкордек ҳис этиб. — Ёлғиз боланиям боқолмаймизми?! Сиз фермер бўлсангиз, далага кўчиб чиқамиз. Кеча-ю кундуз ўша ерда бўламиз. Ҳадемай Дилшоднинг ҳам бўйи-басти етиб, қаватингизга кириб қолади.

— Майли, яна бир марта яхшилаб ўйлаб кўр, — дея тўнғиллади Жуманиёз. — Орамизга совуқчилик туширади-да, бу боланг...

Жуманиёз нияти амалга ошмагач, баттар жоҳиллашиб кетди. У энди болани очиқ-ошкор камситар, бўлар-бўлмас баҳоналарни рўкач қилиб, уни гоҳ шапалоғи, гоҳида эса мушти билан урарди.

— Муштдай бошинг билан бунча кўп овқат ейсан, — дер эди у дам-бадам Дилшодни турткилаган кўйи. — Мечкайга ўхшайсан, тур ўрнингдан, етар шунча овқат еганинг.

Ўша куни ҳам Дилшод мактабдан эндигина қайтган, азбаройи қорни очганидан шоша-пиша тамадди қилаётган эди. Буни кўриб, жини қўзиган Жуманиёз кўзлари қонга тўлиб унга ташланди. Уни ердан даст кўтариб олди-да, олдиндан тайёрлаб қўйган ип билан қўл-оёғини боғлаб, ҳавозага осиб қўйди. Бола ҳавода осилганича, жон ҳолатда типирчилай бошлади. Айни пайтда бирон-бир ёмон кўргулик рўй бериши ҳам ҳеч гап эмасди. Боланинг бахтига онаси ора киради. Даладан гўё қандайдир хавф-хатарнинг шарпасини сезгандек, юраги хавотирга тўлиб уйига қайтган Турсуной боласининг аҳволини кўриб ранги оқариб кетди. Қўрққанидан оёқ-қўлига қалтироқ кирди. Сўнг шоша-пиша ўғлини тушириб олиб, сув ичирди. Эрига ёмон ўқрайиб қаради-ю, бирон-бир нарса дейишга ботинолмади — тилини тишлади. Бир-бирига меҳри ортар, кейинчалик ўрганиб кетишар, деган ўйга борди. Аммо Жуманиёзнинг хурмача қилиқлари кундан-кунга ортиб борарди. Тошбағирликни қарангки, ўгай ота уйда ҳеч ким йўқлигида боланинг ожизлигидан фойдаланиб, уни яна қийнашга тушар, энг ёмони, бир-биридан даҳшатли қийноқ усулларини ўйлаб топарди. Бу гал у болани ётқизиб, товонини тиғ билан тилди-да, қон оқаётганига қарамай унга туз сепади... Ҳали норасида гўдак бундай қийноққа азбаройи чидаёлмай дод-фарёд сола бошлади. Йиртқич ҳайвон қиёфасига кирган Жуманиёз унинг оғзига булка нонни ҳам жойлаб, мажбурлаган кўйи едиришга тушди:

— Ана энди бўкиб ўласан, етимча, Ма, ана шу ярим челак сувни ҳам ичасан. Бир йўла ёрилиб ўл, мечкай...

Ўшанда Дилшод бир амаллаб кўчага қочиб чиқиб бу азобдан қутулган эди. Бола берахм ўгай отадан ўлардек безиб қолган, унга кўзи тушди дегунча баданига қалтироқ кирарди. Турсуной ҳам икки ўт орасида қолган эди. Боласини деса, эри дарғазаб, эрини деса, фарзандига юраги туз сепгандек ачишар эди.

Шундай кунларнинг бирида у рўй бериб ўтган воқеалар бироз унутилсин, деган ўйда ўғлини қишлоққа, ота-онасининг олдига олиб бориб қўйди.

Дилшод қишлоққа кетгач, эр-хотин Навоий туманидаги “Миришкор” фермер хўжалигига ишга киришди. Шу ердаги дала шийпонида ётиб, меҳнат қила бошлашди.

Ўтган йилнинг 20 ноябрида Турсуной тобора тубанлик ботқоғига ботиб бораётган эрининг бир амаллаб розилигини олди-да, Дилшодни яна қайтариб олиб келди.

Ҳаммаси ана шундан сўнг бошланди. Жуманиёз Дилшод қайтиб келгач, баттар қутуриб кетган, норасида гўдакка бир дунё кин-адоват билан қарар, пайт топди, дегунча унга ташланиб қоларди. Бир куни у алланимани баҳона қилиб, кетмон дастаси билан боланинг биқинига уриб, 3 та қовурғасини синдирди. Буни кўриб чидаёлмаган Турсуной болани бағрига босганда, Жуманиёз уни қаҳр билан силтаб ташлади. Сўнг йиқилиб тушган хотиннинг бўйнига пичоқ тираб, ўлдираман, дея қўрқитди.

Ниҳоят, “кўза синадиган кун” етиб келади. Жуманиёз ҳали тан жароҳати битиб улгурмаган Дилшодни тутиб олиб, сочидан чангаллаб ушлаганча, бошини чорпоя темирга бир-икки урди. Сўнг боланинг дод-фарёдига қарамай уни бўйи баравар кўтариб чорпоя устига ташлаб юборди. Эндигина ўн ёшга тўлган, ҳали суяги қотиб улгурмаган мурғак бола бу зарбни кўтара олмади. У шу ернинг ўзида жон таслим қилди...

Содир этган жиноятдан қўрқиб кетган Жуманиёз ва рўй берган воқеани кўриб дағ-дағ титраётган Турсуной болани эртаси куни кечаси Маликработ қўрғонида жойлашган қишлоқ тиббий пунктига олиб келишади. Навбатчи фельдшер Анвар Муродов бўлган воқеани марҳумнинг онаси тилидан эшитади. Аммо у ўз қасамёдига хилоф иш тутади. Ғаразгўйлик манфаатларини кўзлаб, қонун талаби асосида бу ҳақда тегишли идораларга хабар бермайди. Бундан ташқари, у Жуманиёз Ҳамидовни жиноий жавобгарликдан қутқариб қолиш мақсадида расмий ҳужжатларга сохта маълумотлар киритиб, қалбаки равишда Дилшодга биологик ўлим, деган ташхис қўяди...

Шундан сўнг улар гўё қор ёғди, излар босилди, деб ўйлашган эди.

Афсуски, ундай бўлмади. Кўп ўтмай бу қабиҳ жиноят фош этилди. Инсонийлик қиёфасини йўқотган Жуманиёз ҳам, қасамёдига хиёнат қилган тиббиёт ходими ҳам қонун олдида жавоб беришди. Албатта, рўй бериб ўтган бу мудҳиш воқеа ҳар бир кишини ўйга солади. Хўш, бу қотиллик нега рўй берди? Унинг асосий айбдори ким?

Бу мудҳиш воқеанинг бош айбдори Жуманиёз ҳақида гапирмаса ҳам бўлади. Чунки у аллақачон инсонийлик қиёфасини йўқотган. Лекин шу воқеаларнинг ичида юрган Турсуной нега фарзандининг тақдирига бефарқ қаради? Анвар нега касбига, виждонига хиёнат қилди?

Хулоса шуки, қабоҳатга бўйин эгган кимсалар қилмиши туфайли бегуноҳ гўдак дунёдан кўзи очиқ ҳолда кетди. Унинг тақдири энди бошқалар учун сабоқ бўлса, ажаб эмас.

Ёркул УМАРОВ,
“Инсон ва қонун” мухбири
Баҳриддин ЭРГАШЕВ,
ҳуқуқшунос

1996 йилнинг январидан нашр этилади
ИНСОН ва ҚОНУН
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

МУАССИС: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ

1998 йил 2 июлда Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00141-рақам билан рўйхатга олинган

Бош муҳаррир: Шодиқул ҲАМРОЕВ

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ:
Бўритош МУСТАФОЕВ
Пўлат САМАТОВ
Хуршид СОДИҚОВ
Эркин ҚУДРАТОВ
Аслиддин БОЛИЕВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:
Шуҳрат ФАЙЗИЕВ
Ғафур АБДУМАЖИДОВ
Ислом ҲАМРО
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Холли НОРБОЙ
Нормейли НОРПЎЛАТОВ

Индекс: 646882

«ИНСОН ВА ҚОНУН» газетаси таҳририяти компьютер базасида терилди ва саҳифаланди. А-2 бичимда, 2 босма табоқ ҳажмида, офсет усулида «Шарқ» нашриёт матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси 41-уй.
Буюртма Г-721. Тиражи — 10.000.
Босишга топшириш вақти - 21.00
Топширилди - 23-20

Навбатчи: Бобомурод РАЙИМОВ
Саҳифаловчи: Жаъфар ЖАББОРОВ
Компьютер операторлари: Мадина АБДУЛЛАЕВА, Дилноза ШОКИРОВА

МАНЗИЛИМИЗ:
700047, Тошкент шаҳри, Сайилгоҳ кўчаси-5.
Тел: 132-14-18 (умумий бўлим), 133-70-65, 133-84-50

Таҳририятга юборилган қўлёзмалар эгаларига қайтарилмайди ва уларга ёзма жавоб берилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқ қилиши мумкин. Факт ва далиллар тўғрилиги учун масъулият муаллифлар зиммасидадир.